

JOAKIM HANSSON • KJELL HERBERTS • BO LÖNNQVIST • DAN WEISSENBERG
KARIN BERGLUND • STIG-BJÖRN NYBERG • GUSTAF WIDÉN

SVENSK

MEDLEMSTIDNING FÖR SVENSKA FOLKSKOLANS VÄNNER

BYGDEN

Nummer 3/2013 • Pris 2 e

Monika Fagerholm

Byggnadsapoteket

Konstfabriken

På djupet: Mona Leo

**SFV på Bokmässan
i Helsingfors
24–27 oktober**

SVENSK BYGDEN

MEMLESTIDNING FÖR SVENSKA FOLKSKOLANS VÄNNER

Nr 3

Oktober 2013
92 årgången

UTGIVARE

Svenska folkskolans vänner
www.sfv.fiSvenskbygden utkommer med fyra nummer år 2013:
21.2 (Materialdag 31.1)
11.4 (Materialdag 19.3)
17.10 (Materialdag 26.9)
12.12 (Materialdag 20.11)

REDAKTION

SFV, Annegatan 12,
00120 Helsingfors,
tel. 09-684 4570
redaktion@sfv.fi • Vi finns på
Facebook, Twitter och YouTube.

Chefredaktör

& ansvarig utgivare:

Catharina Gripenberg
catharina.gripenberg@sfv.fi
040-7780 351

Redaktör & layout:

Rabbe Sandelin
rabbe.sandelin@sfv.fi
0400-453 953

Pärm:

Författaren Monika Fagerholm är intervjuad på sidan 11.

OY FRAM AB, Vasa
ISSN: 0356-1755
Web-ISSN: 2243-0261De finlandssvenska ödesfrågorna tycks se ganska likadana ut, från år till år. Men de är inte oviktiga. På SFV kommer vi att ha mycket nytta av resultaten från vår brainstorming, berättar kanslichef **JOHAN AURA**. Sidan 13.Ibland förvånas jag över att vuxnas kvalitetskrav på barnprogrammen verkar vara att de ska vara så trygga som möjligt, så att man kan lämna barnen ensamma framför tv:n eller radion. **KARIN BERGLUND** var årets Lillholmsstipendiat. Sidan 6.

«I biografiska verk dras ofta en gräns upp mellan fakta och fiktion. Alma Söderhjelm var och förblev en gränsmänniska, en konstnär i livsvirveln. Att skriva om henne innebär också att ifrågasätta rationaliteten som metod, och att acceptera och poängtera det osammanhängande, det ofullbordade, det motsägelsefulla, det irrationella.»

BO LÖNNQVIST, SIDAN 42

Karin Berglund, årets Lillholmen-stipendiat.....	6
Vårens SFV-enkät: Stort engagemang för skola, kultur och bildning i Svenskfinland.....	8
SFV:s nätbaserade brainstorming: Största utmaning i framtiden är en livskraftig svenska.....	10
Monika Fagerholm om sina platser, språk och stilar.....	11
Byggnadsapoteket värnar om traditionellt husbygge.....	14
Språköar i fokus:	
Kotka svenska barnträdgård och Kotka svenska samskola.....	20
Årets Solveig von Schoultz-vinnare.....	24
Eldsjälen, restaureringsexperten	
Joakim Hansson på Gotland.....	26
Hälsa ³ har lyft fram arbetshälsan.....	32
Konstfabriken i Borgå: Ett pussel av konst och kommers.....	34
Mona Leos osynliga hand.....	37
SFV på bokmässan i Helsingfors 24-27 oktober.....	42
Ny biografi i SFV:s biografiserie: Alma Söderhjelm.....	42
Bokmässan har Tyskland som tema.....	44
Kolumn: Måste vi ge upp dagstidningen?.....	46
Om en skeppstimmerman och hans kista.....	48
Postrodd över Kvarken i ny tappning.....	53
Läsbiten.....	60

Catharina

GRIPENBERG

Biträdande kanslichef, chefredaktör
Svenska folkskolans vänner

Balansgång i det finlandssvenska rummet

Kultur tillhör de begrepp vars innehåll i någon mån är beroende av vem talaren är. Det finns flera definitioner, men ingen är ensam heltäckande. Det väsentliga hos begreppet är dock att det ger ett samlande uttryck för allt som människan har skapat i motsats till vad naturen frambringar. Människan har skapat pyramiderna men kan inte skapa en soluppgång. Kulturbegreppet omfattar både immateriella saker, exempelvis värderingar och idéer samt föremål som härstammar från det immateriella.

Kultur är samtidigt både gemenskap och åtskillnad. De som är delaktiga i en kultur har på ett grundläggande plan något gemensamt. Samtidigt kan kulturen fungera avskiljande från de som inte är delaktiga i den. Detta gäller familjer, nätverk, formella organisationer och hela samhällen.

Finlandssvenskarna är ett osökt exempel. Trivselfaktorn är ofta hög i finlandssvenska sammanhang, men det hela kan lika väl upplevas som precis det motsatta. Merete Mazzarella har träffande talat om "det trånga rummet". Det trånga rummet kan ges två dimensioner: i) hur stor avvikelse är möjlig inom rummet och ii) hur öppet är rummet för omvärlden?

Frågorna är svåra i och med att finlandssvenskheten med säkerhet försvinner utan ett "gemensamt rum". Samtidigt får rummet inte vara stängt. Detta är en konkret balansgång som alla finlandssvenska institutioner måste hantera och som kommer att bli viktigare under kommande år.

Anne Salovaara-Kero årets Fredrika

KOMMITTÉN FÖR Fredrika Runebergs stipendiefond valde Anne Salovaara-Kero till årets Fredrikastipendiat.

Årets Fredrika är enligt kommittén en person med ett stort samhällsmoderligt hjärta. Hennes satsning på arbete för marginaliserade grupper och personer med specialbehov och hennes driv att stöda och dela med sig av sina erfarenheter visar på ett gediget engagemang. Hon verkar genom frivilligarbete, föreläsningar, författarskap och sociala medier samt inom politiken.

I förvärvslivet arbetar hon för en drogforebyggande organisation och hennes engagemang sträcker sig utöver det professionella planet också till volontärarbete i frågor som rör missbrukare och deras anhöriga.

Hon har som målsättning att förändra samhällets syn på funktionshindrade och i bloggen Mamma Annorlunda delar hon med sig av livet i en annorlunda verklighet. Bloggen fungerar också som ett stöd för andra familjer med barn med specialbehov.

Anne Salovaara-Kero är bosatt i Vasa och jobbar som regionkoordinator för organisationen Fri Från Narkotika r.f. Hon är även ledamot i Vasa stadsfullmäktige. Hennes blogg finns på adressen www.mammaannorlunda.blogspot.com.

Fredrika Runebergs stipendiefond inom ramen för Svenska kulturfonden grundades 1986 på initiativ av fil.dr Karin Allardt-Ekelund. Fondens syfte är att "hugfästa minnet av Fredrika Runebergs gärning och stimulera till den speciella 'samhällsmoderlighet' som var utmärkande för henne".

Utdelningen handhas av Fredrika Runeberg-kommittén, som består av representanter för Svenska kulturfonden, Svenska folkskolans vänner, Svenska Kvinnoförbundet och Finlands svenska Marthaförbund.

Sveps fick synlighet så in i Norden

UNGDOMSVERKSTADEN SVEPS fick fin synlighet under det samnordiska seminariet för att förebygga ungas utanförskap.

Sverige, som 2013 är ordförande vid Nordiska ministerrådet, var i maj värdland för det nordiska arbetsmarknadsmötet i Stockholm, där nordiska statsministrar och nordiska arbetsministrar deltog.

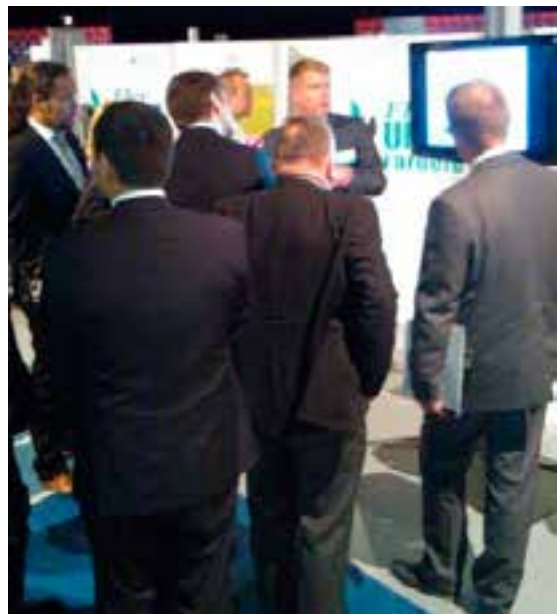
– Under dagen pågick också ett jobbforum som visade på goda nordiska exempel och erfarenheter av hur verksamheter, politik och projekt kan underlätta ungas etablering på arbetsmarknaden, berättar Sveps verksamhetsledare **Peter Rolin**. Sveps lyftes fram som ett av de framgångsrika nordiska exemplen.

Också det svenskspråkiga verkstadsnätverket ULA (www.ula.fi) presenterades vid seminariet.

– Sveps fick alltså besök av de nordiska arbetsmarknadsministrarna, och vi hade cirka tre minuter på oss att presentera oss, berättar Rolin.

– Det gällde alltså att ganska koncentrerat berätta om metoderna, målgruppen, resultaten och framgångsfaktorerna.

ULA-nätverket och Sveps praktiska arbete presenterades också vid Arbets- och näringsministeriets Unga på kanten-seminarium i Helsingfors den 1 mars.

PETER ROLIN berättar om Sveps för de nordiska arbetsmarknadsministrarna.

Förnyade Fyrk.fi tipsar om stipendier och understöd

DEN ÄR nästan retro”, sade någon för en tid sedan om fyrk.fi, webbtjänsten som presenterar information om stipendier och understöd, hänvisandes till 90-talsutseendet på sidan.

Nu har tioåringen uppdaterats både visuellt och i fråga om teknik. Fyrk.fi har kanske visuellt sett föråldrad ut, men databasen har under alla år kontinuerligt uppdaterats av tjänstens upprätthållare, informations- och kulturcentret Luckan i Helsingfors.

Sidan har under alla år haft höga besöksantal. Stipendier och understöd berör många människor. Det finns många bidragskällor, men det gäller att hitta dem. Och det är här Fyrk.fi kommer in i bilden, med info om ansökningstider och beskrivningar av privata fonder och stiftelser, statlig och regional finansiering, bilaterala och nordiska stödformer samt EU-finansiering.

För att öka spridningen av informationen använder sig den förnyade fyrk.fi av protokoll för öppen och länkad data. Fyrk.fi utarbetades år 2003 med understöd från Svenska kulturfonden, som också stöder den senaste uppdateringen.

Kulturskatter ur Svenska litteratursällskapets arkiv på Flickr

SLS DELTAR nu som första finländska kulturarvsinstitution i Flickr Commons, en grupp på 69 kulturarvsorganisationer som gör sitt material öppet tillgängligt för allmänheten.

– SLS vill bjuda på det finlandssvenska kulturarvet och Flickr Commons är den portal där kulturarv presenteras och det är roligt att vi kan vara med där, säger **Mikael Korhonen**, arkivchef vid SLS.

Flickr Commons strävar efter att synliggöra de stora mängder material som finns hos kulturarvsinstitutioner genom att tillsammans publicera deras fritt tillgängliga bilder under attributet ”no known copyright restrictions”. Det här underlättar använd-

Nya utgåvor från Zacharias Topelius Skrifter

Brev. Zacharias Topelius korrespondens med Albert Bonniers förlag – Zacharias Topelius Skrifter XX

Den första brevutgåvan inom Zacharias Topelius Skrifter innehåller korrespondensen mellan Topelius och Albert Bonniers förlag. Brevväxlingen omfattar 523 brev och spänner över 43 år (1855–1898). Den ger en fängslande inblick i samarbetet mellan en uppbyren författare och en framgångrik förläggare under den svenska bokbranschens expansiva årtionden. Breven belyser också Topelius förhållande till sitt författarskap och åskådliggör hur samtidens materiella och kulturella villkor påverkade utgivning och avsättning. Utgivare är **Carola Herberts**, som också har författat inledningen till utgåvan och kommenterat den. Utgåvan är fritt tillgänglig och sökbar. Breven utkommer i september på adressen www.topelius.fi/brev

Hertiginnan af Finland och andra historiska noveller – Zacharias Topelius Skrifter V

Hertiginnan af Finland ses numera som den första historiska romanen i finländsk litteratur. Den utkom 1850 och innehåller den första sammanfattande framställningen av hattarnas krig 1741–1743. I tre andra noveller förlägger Topelius handlingen till Gustav III:s krig 1788–1790. De trycktes först som följetonger i Helsingfors Tidningar 1846 och 1856. **Pia Forssell** har utgivit och kommenterat novellerna; **Matti Klinge** medverkar i inledningen. Variantförteckningar och ordförklaringar har utarbetats av **Anna Movall**.

Utkommer digitalt och i tryck i oktober (i Finland SLS förlag, i Sverige Atlantis).

ning och spridning av arkivmaterial över hela världen. Vem som helst kan också tagga bilderna och skriva kommentarer och på så sätt bidra med information till arkiven.

– Flickr är ett enkelt redskap för att dela med sig av de fantastiska bilder som gömmer sig i arkiven. Genom att koncentrera sig på material som inte skyddas av upphovsrätter kan man vara vara generös och publicera dem direkt i hög upplösning, säger **Tove Ørsted** som är koordinator vid digitaliseringstjänster på SLS. Bildsamlingarna hittas på adressen www.flickr.com/slsarkiva.

Lillholmen ligger i Västanfjärd, Kimito, och donerades till SFV via justitierådmannen Walter Backmans testamente år 1971.

Karin Berglund, årets Lillholmen-stipendiat:

Intressera er mer för barnprogrammen!

SFV:s Lillholmsstipendium, en sommarvistelse på Lillholmen i Västanfjärd, Kimito, kan enligt statuterna sökas av en kulturperson, som aktivt och fortgående arbetar på det finlandssvenska kulturfältet. Årets stipendiat var Karin Berglund, som arbetat med barnkultur i etermedia, och som nu planerar att starta en egen fristående teatergrupp.

SVENSKBYGDEN TRÄFFAR Karin Berglund på Åbo stadsbiblioteks kafé Sirius i hennes nya hemstad Åbo. Hon är hemma från Ekenäs, har studerat scenkonst vid Nova i Vasa, och gått ett magistersprogram i Stockholm, med temat barnet i dokumentären.

– Kanske det är tidens melodi: att röra sig på olika områden, både yrkes- och studiemässigt,

men också geografiskt.

Gnistan för att jobba med barnkultur uppstod redan under studietiden och kunde förverkligas i och med ett jobb på svenska YLE:s barnredaktion i Vasa, där Busfredag producerades. För tillfället gäller frilansjobb för samma organisation, nu är det fråga om en inslagsserie för Buu-klubben, där målgruppen är barn mellan 3 och 6 år.

Viktigt vad barn ser på tv

– Ibland förvånas jag över att vuxnas kvalitetskrav på barnprogrammen verkar vara att de ska vara så trygga som möjligt, det vill säga att man kan lämna barnen ensamma framför tv:n eller radion för att titta eller lyssna. Jag skulle i stället önska att folk engagerar sig i en diskussion om innehållsmässigt utmanande

barnprogram. Av vilka andra kulturupplevelser kräver vi att barnen efteråt ensamma skall kunna ta hand om alla intryck och tankar som uppstår?

Karin Berglund hoppas tvärtom att de barnprogram hon gör kan inspirera till fortsatt diskussion och lek, både barn och vuxna emellan.

– Vill man se något positivt i att många vuxna är förvånansvärt ointresserade av barnkultur är det kanske prestigelösheten det medför. Man får jobba på "i fred", och göra sitt bästa utan att det är så många som bryr sig om ens prestationer.

Egen fri teatergrupp

Ett av Karin Berglunds mål är alltså att göra inspirerande dokumentärprogram för barn. I tillägg lockar teatervärlden igen, hon planerar att sätta upp en egen fri teatergrupp.

– Tillsammans med Hanna Åkerfelt har vi en idé om att försöka fylla ett hålrum, att göra nå-

got som inte alla andra gör. Vi har mycket idéer, bl.a. vill vi göra ny-skrivna, platsspecifika uppsättningar utanför de traditionella scenerna och salongerna.

Karin Berglund skall också framöver arbeta med föreningen *CulturaMobila* i Fiskars, som gör uppsökande samhällskonst i byskolor.

– Det är fråga om mer än bara föreställningar. Vi bygger bygemenskap genom att efter föreställningen arrangera workshops och hämta in den äldre befolkningens perspektiv kring temat värderingar i lokalsamhället. Det hela utmynnar alltid i en slutproduktion.

Konceptet körs år 2014 med samarbetspartners i hela södra Finland och Åland.

Lillholmen en lyckad sommarvistelse

Vistelsen på Lillholmen i Västanfjärd, Kimito, blev enligt Karin Berglund trevlig. Hon uppträdde på en tillställning i Västanfjärd

bibliotek, och gjorde även ett inslag för Buu-klubben från Folkhälsans simstrand invid.

– Lillholmen blev i själva verket mitt enda hem under den vackra sommaren. Det berodde på att vistelsen inföll precis mellan min återkomst från Stockholm, och flytten till Åbo. Jag badade bastu varje dag.

Åbo är en ny visteleseort för Karin Berglund, men hon har mycket fort gjort sig hemma-stadd. Åtminstone den första tiden har varit problemfri. Med sin inspirerande miljö har Åbo stadsbibliotek mitt i centrum också fort blivit en bra arbets- och mötesplats.

– Åbo blir högkvarter för överskådlig tid. När folk påstår att det är svårt att komma in i åbokretsarna, så har åtminstone inte jag stött på det, tvärtom. Inte är någon här mer inåtvänd än annanstans i Svenskfinland.

Vårens SFV-enkät: Stort engagemang för skola, kultur och bildning i Svenskfinland

I samband med SFV:s nätbaserade brainstorming (se nästa uppslag) förra våren ställdes även ett antal frågor kring finlandssvenskheten i allmänhet och SFV:s roll i synnerhet. Det finns ett genuint intresse för finlandssvenska framtidsfrågor, och nya sätt att se på dem, berättar enkätens skapare, forskare Kjell Herberts vid Åbo Akademi.

SVAREN PÅ de frågor som ställdes i samband med vårens nätbaserade SFV-brainstorming har nu analyserats och jämförts med de postenkäter som med jämna mellanrum gjorts bland finlandssvenskar.

– Fast frågorna är jämförbara, är det skäl att påpeka, att SFV:s nätbaserade enkät inte uppfyller alla vetenskapliga kriterier. Men det var heller inte meningen. Avsikten med ett sådant här öppet forum är att få in olika idéer och uppfattningar utan att förutsätta representativitet, berättar Herberts.

Herberts anser att det kan vara till fördel att emellanåt låta krea-

tiviteten flöda fritt, speciellt i tider då svenska språkets ställning i Finland ifrågasätts, och nya strategier krävs.

– De öppna svaren i själva brainstormingen talar sitt tydliga språk. Det finns ett genuint och seriöst intresse, och ett engagemang för de här frågorna. Att finlandssvenska framtidsfrågor intresserar kan man inte ta miste på. Egentligen vore väl allt annat anmärkningsvärt.

Antalet enskilda svarare uppgick till 373. Den demografiska profilen på svararna är god i fråga om kön och ålder. Även den regionala balansen är god, förutom att Åland är underrepresenterat. Ungefär hälften av svararna är SFV-medlemmar, och hälften inte.

– Noterbart är att icke SFV-medlemmar har en betydligt lägre medelålder än SFV-medlemmarna, trots att man kan förvänta sig att de äldre SFV-medlemmarna inte tar så mycket del i nätbaserade enkäter.

Regional sammanhållning

Det råder enligt resultaten stor samstämmighet bland både SFV-medlemmar och icke-medlemmar att det är viktigt att upprät-

hålla en språklig gemenskap mellan olika delar av Svenskfinland.

– En något mer kluven inställning har man till om finlandssvenska satsningar skall riktas till regioner där svenskan är utsatt eller inte. De flesta vill här försvara sin egen region; är svenskan stark vill man inte gå miste om en uppbackning, och är svenskan utsatt anser man naturligtvis att satsningar är nödvändiga, berättar Herberts.

En kluvenhet finns även till det som har kallats ”den taxella paradoxen”. Att tvåspråkiga lösningar leder till enspråkighet anser en majoritet, men ungefär en tredjedel sväljer inte tanken helt och hållet.

– Frågorna, som tidigare även ställts i den finlandssvenska Barometern uppvisar samma svarsmönster som i den nu aktuella enkäten, varför man kan utgå att svararna här långt speglar det finlandssvenska fältet i stort.

Hur bra känner folk till SFV?

En majoritet av alla svarare anser att SFV är ”alltför okänt” i Svenskfinland (62 procent delar åsikten helt eller delvis). Speciellt unga svarare, under 30 år, an-

ser detta.

– Ungefär hälften av svararna anser att SFV borde ha mera aktiviteter och förmåner för medlemmarna. Av medlemmarna säger nästan 6 av 10: ”Ja, tack!” Att det trots allt inte är fler som välkomnar medlemsprivilegier är kanske mera intressant.

Enkätens påstående att ”SFV är en modern medlemsorganisation” får medhåll av en knapp minoritet (42 procent). Nästan lika många vill eller kan inte uttala sig och 18 procent håller inte med i påståendet.

– Unga och icke-medlemmar har den största benägenheten att inte ta ställning till frågan, förmodligen för att man inte anser sig känna till SFV tillräckligt väl. Däremot förefaller äldre och medlemmar (och i synnerhet äldre medlemmar!) att anse att SFV hänger med sin tid.

Det likaså ledande påståendet att ”SFV som folkrörelse levt ut sin tid” sväljer inte många (endast 13 procent), medan en klar majoritet (57 procent) inte accepterar påståendet.

– Ju äldre man är desto större sannolikhet är att man opponerar sig mot påståendet, säger Herberts. Även medlemmarna är be-

tydligt oftare av annan åsikt än icke-medlemmar.

Borde man då som SFV-medlem ha större möjligheter än nu att få stipendier och understöd? En av tre (32 procent) tycker att så borde vara fallet, medan något färre (26 procent) motsätter sig tanken. Här är det medlemmarna som har en större benägenhet (40 procent) att välkomna en ”gräddfil” för medlemmar, men 31 procent av medlemmarna motsätter sig dock en sådan.

Vad borde SFV satsa på?

Vad borde då SFV speciellt satsa på? Här räknades i enkäten upp de fem sektorer som SFV redan nu målmedvetet satsar på. Eftersom svaren inte är uteslutande får frågebatteriet ytterst få negativa laddningar.

– Prioriteringarna är också så gott som identiska bland såväl medlemmar som icke-medlemmar. Alla sektorer är viktiga och de utesluter inte varandra, men vissa prioriteras dock något mera än andra.

Satsningar på den finlandssvenska skolan anses viktigast (83 procent helt eller delvis). På andra plats kommer finlandssvensk kultur och bildning (74 procent), följt

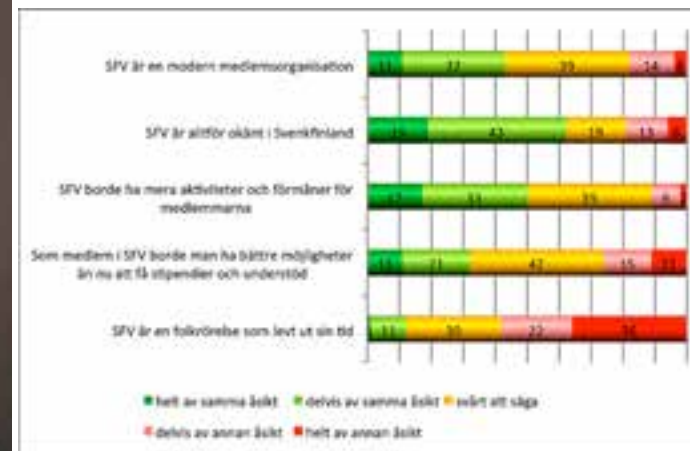
av finlandssvenska studerande (70 procent). Minst uppbackning, men inte någon liten, får svensk dagvård (54 procent) och bibliotekssektorn (53 procent).

– Det intressanta är att prioriteringarna är så gott som identiska bland medlemmar och icke medlemmar, berättar Herberts.

Vilka lärdomar kan SFV dra?

Även om enkäten enligt Herberts har sina metodologiska begränsningar och generaliserbarheten är begränsad kan man klart fastslå att det finns ett stort engagemang för finlandssvenskheten.

– SFV upplevs som tämligen okända, men ger ändå tydliga positiva vibbar. Den uttalade fokuseringen får ett brett stöd; skola, kultur och bildning. Det mest intressanta är att yngre svarare, som inte är medlemmar, intresserar sig för dessa frågor. Utmaningen förblir att attrahera en yngre generation för medlemskap och insatser för SFV, och för de breda och viktiga satsningar Svenskfinland behöver nu och i framtiden.

Yngre svarare intresserar sig för samma finlandssvenska frågor som alla andra. Utmaningen för SFV blir att attrahera en yngre generation för medlemskap och insatser för SFV, och för de viktiga satsningar som Svenskfinland behöver nu och i framtiden, säger forskare **KJELL HERBERTS**.

SFV:s nätbaserade brainstorming: Finlandssvenskarnas största utmaning i framtiden är en livskraftig svenska

En livskraftig svenska, som kan användas så mycket som möjligt i vardagliga situationer och i betjäningssituationer. Där har vi nyckeln till att upprätthålla en finlandssvensk kultur och identitet, enligt den nätbaserade brainstorming som SFV arrangerade tillsammans med Fountain Park förra våren.

– De finlandssvenska ödesfrågorna tycks se ganska likadana ut från år till år. Men de är inte oviktiga. På SFV kommer vi att ha mycket nytta av resultaten från vår brainstorming, berättar kanslichef **JOHAN AURA**.

VIKTIGAST ÄR att språket används i skolor, läroinrättningar och i vården av de svenskspråkiga seniorerna. Service på svenska betonas speciellt i den äldre befolkningens ställningstaganden.

I brainstormingen kom fram att svenskspråkiga skolor, hobbyklubbar och fritidslokaler är viktiga för språkets livskraft och utveckling, men samtidigt anser man att den allmänna uppskattningen och respekten för språket inte gynnas av att svensk- och finskspråkiga isoleras från varandra. Deltagarna i brainstormingen debatterade ivrigt om det överhuvudtaget är viktigt att hålla fast vid en finlandssvensk identitet, och även om hur bra finska finlandssvenskarna borde kunna.

Brainstormingen bad deltagarna beskriva vilka utmaningar finlandssvenskarna kan vänta

sig i sin vardag fram till år 2020. Sammanlagt 1029 personer deltog i brainstormingen i april 2013.

Viktiga insikter för SFV

– Brainstormingen hade glädjande många deltagare, vilka gav många värdefulla insikter i vad finlandssvenskarna upplever att är viktigt med tanke på framtiden, säger SFV:s kanslichef **Johan Aura**.

Enligt Johan Aura ser ”de finlandssvenska ödesfrågorna” ganska likadana ut, från år till år.

– Men det gör dem inte därför oviktiga. På SFV kommer vi att ha mycket nytta av resultatet då vi nu gör upp planer för framtidens verksamhet. Alldeles tydligt är att vi de senaste åren redan varit inne på rätt linje, säger Aura.

Johan Aura avser den konsolidering och koncentration till

grunduppgifterna som skett inom SFV de senaste åren, delvis också framtvungad av ett kärvt ekonomiskt läge.

– Vi är såtillvida lyckligt lottrade inför framtiden, att precis de saker som hör till de viktigaste för finlandssvenskarna, bildning, kunskap och kultur, råkar vara våra tre kärnvärden. Nu blir det ännu lättare att strömlinjeforma vår verksamhet så att vi så bra som möjligt kan stöda strävandena att förbättra denna del av finlandssvenskarnas vardag.

RABBE SANDELIN

Monika Fagerholm om sina platser, språk och stilar:

Två romaner kan inte ha samma språk

TEXT: BARBRO ENCKELL-GRIMM
FOTO: RABBE SANDELIN

Vi kör försiktigt in på en gård med ett rött hus, grön gräsmatta och ett blått parasoll. Det är ett alldeles vanligt hus i Tenala, och ut genom dörren kliver Monika Fagerholm.

Det finns en märklig spänning mellan Fagerholm som person och som författare, och jag funderar på vad den beror på. Personen är pratsam, lättillgänglig och gör ett mycket sympatiskt intryck. Hennes romaner har ett språk som känns alldeles eget. Jag frågar Monika hur hon gör när hon skriver.

– Jag jobbar mycket. I det första skedet skriver jag in mig i berättelsen och känner ett sug in i texten. Min första roman *Underbara kvinnor vid vatten* planerade jag lite intuitivt. Jag går in i den ordlösa rytmen och låter texten bli en surrande gåta. I det här första skedet arbetar jag mig till sårpunkterna och putsar bort allt det rationella. Det är inte så att jag börjar med att planera.

– Småningom kan man se nåns sorts struktur. Nästa steg skriver jag på, fem-sex sidor varje dag. Då känns det som om romanen arbetade med mig, mittpunkt och vändpunkter kommer liksom av sig själva. När jag väl kommit så långt återstår allt ännu att göra, jag märker att det jag lämnat bort egentligen är det viktiga och börjar se hela romanen som en organism där ramverket efterhand

– Det spelar ingen roll hur lång arbetsprocessen är. Jag tycker mycket om att jobba och jag brukar i alla skeden plåga andra med att läsa vad jag skrivit.

blir synligt. Ungefär där börjar jag plocka in saker utifrån. Alla romaner är olika och en egen värld. Den världens inre logik kan se ut hursomhelst.

Monika tittar lite klurigt på mig och påpekar att författare arbetar i motsatt riktning jämfört med journalister, inifrån och på känsla. Hon säger sig ha märkt att många unga författare verkar utgå från att en bra, rutinerad författa-

re levererar en så färdig text som möjligt snabbt, liksom sådärbara.

– Men så är det inte, författarskapet förutsätter hängivenhet. Det är också tråkigt att författarrollen blivit så viktig, för jag tror att den kan bli ett hinder. Författandet måste komma från dig själv.

– Det spelar ingen roll hur lång arbetsprocessen är. Jag tycker mycket om att jobba och jag brukar plåga andra med att läsa vad jag skrivit i alla skeden. Utom min man, han har inte läst mina böcker. Och det är också ganska skönt.

Trakten, träsket och Flatnäs

I *Den amerikanska flickan* (2005) och *Glitterscenen* (2009) finns Trakten och Bule träsk, platser för försvinnanden och gruvligheter med mytologiska mått. I *Lola uppmått*, utkommen för ett år sen finns småstaden Flatnäs med sina hemligheter och brott. Vad betyder platsen för dig?

– Den betyder massor. I det här huset har vi bott sedan 2005. Före det var jag vistelsestipendiat på Villa Snäckesund i Ekenäs, där min man Hilding var fastighetsskötare. Jag är uppvuxen i Botby och

vi hade – min syster och jag har fortfarande – ett sommarställe i Kyrkslätt.

– När jag kom till Ekenäs trodde jag att jag visste allt om småstan, hemligheterna och pratet. Men jag var inte alls förberedd på de enorma klasskillnaderna. I själva verket visste jag ju ingenting. Småstaden är som en färdig bild. Dramaturgin finns inbyggd och rollerna är givna. Det är inte bara svårt utan omöjligt att ändra på dem. Samtidigt är samvaron här mycket mer innerlig än i en storstad. Jag har både avskildhet här hemma i Tenala och sen det sociala livet, som försiggår inne i Ekenäs.

Där finns arbetsrummet och amatörteatern Lost Primadonnas, Monikas hobby.

– Det börja med en grupp kvinnor, vi gör improvisationsövningar och vi skulle alla hitta på en egen rollgestalt. Det är väldigt spännande och roligt med alla olika öden. Nu försöker jag skriva ihop något, ett manus.

Flickroller

Och sen har vi alla de här flickorna, konstaterar jag.

– Jo, jag tänkte att när man lä-

ser om Holden Caulfield i *Räddaren i nöden* är det ingen som tänker på att han är en ung man. Både pojkar och flickor, män och kvinnor kan identifiera sig med honom. Jag valde medvetet att skriva om flickor, berättar Monika.

– Det är inte bara det att flickor sällan är huvudpersoner i böcker. De är inte ens huvudpersoner i sina egna liv. De får inte axla en existentiell problematik, istället läser man in psykologi, sexualitet och sociala roller i dem. Det blir lätt väldigt banalt och tillrättat. Flickans plats i världen, det är den jag har försökt rita in på den litterära kartan. Flickan kan vara ganska gränsöverskridande. Kvinnor kan också vara intressanta men flickor är det ännu mera, de har liksom inte ännu blivit något utan är på väg...

När vi ger oss iväg funderar jag över vad det var jag tycker var motsägelsefullt med Monika som person och hennes böcker? Hon pratar som hon skriver: ordrikt, nyanserat och i många olika riktningar men samtidigt målmedvetet. Allt har en mening. Ljuset kan komma från olika håll.

Byggnadsapoteket värnar om traditionellt husbygge

TEXT & BILD: RABBE SANDELIN

Byggnadsapoteket i Karis startades av Anette Ringbom och Jari Ahlqvist nästan av en slump i samband med en egen husrenovering. Idag är företaget ett av de största i byggnadsvårdsbranschen, och tillhandahåller inte bara traditionella, äkta material och inredningsdetaljer, utan även utbildning.

DET VAR i mitten av 1990-talet som Anette Ringbom och Jari Ahlqvist satte igång med att renovera det gamla trähus de köpt i Karis. Från början hade de beslutat att göra renoveringen på husets egna villkor, och att använda traditionella material och metoder. Men det uppstod problem.

– Det visade sig att vi just då befann oss i en ganska avgörande brytningspunkt i historien, berättar Anette Ringbom.

Samtidigt som många gamla hantverkare och många gamla yrkeskunskaper höll på att dö ut, gjorde de stora byggvarukedjorna intrång på marknaden, och konkurrerade ut gamla material med moderna, massproducerade produkter, ofta med stort inslag

Byggnadsapoteket renoverar gamla föremål som hittas på loppmarknader eller vid husrivningar – eller som kunderna hämtar in. Så här fint kan ett gammalt lås bli, och det fungerar.

av plast. Det var också svårt att till exempel få tag på fönster eller olika beslag i rätt stil.

– Som vanligt hade Sverige ett tjugo års försprång på området, och det hela ledde till att vi år 1995 arrangerade en restaurerings- och byggnadsmässa på Billnäs bruksområde, med över hundra utställare från Sverige och Finland.

Att det fanns ett uppdämt intresse och en missnöje med de stora kedjornas likriktade utbud framgick av att mässan blev en stor succé, och att den därefter ordnades årligen fem år till.

– Mässan lade grunden till vår affärsverksamhet, det var då som

kontakterna skapades bland annat till de företag vars produkter vi nu säljer, till museiverket, och till olika kunder, som arkitektbyråer, byggfirmor och museiverket.

Marknadsföringen skedde via Habitare- och Finnbuildmässorna, men också djungeltrumman var viktig – ryktet spreds snabbt om företagarparet som lagt ner sin själ i byggnadsvård.

Man kunde förr

– Det finns kanske några missuppfattningar om vad det hela gäller. Det handlar inte om yta, även om det är synligast. Man måste inte köpa tapeter med

Byggnadsapotekets huvudbutik finns på Billnäs bruksområde nära Karis i Raseborg. Butikerna i Billnäs och Helsingfors (Högbergsgatan) utgör den synligaste delen av verksamheten, men till utbudet hör mycket annat, berättar **ANETTE RINGBOM**.

1800-talsmönster, om man vill renovera sitt 1800-talshus. Mycket viktigare är att man tapetserar med tapeter av det rätta materialet. Det säger sig självt att man gör ett ganska radikalt ingrepp till exempel i husets luft- och fuktutbyte om man plötsligt tapetserar med plasttapeter, säger Ringbom.

En stor del av filosofin bakom riktig byggnadsvård är att erkänna att de gamla byggarna oftast visste vad de gjorde, och att de använde beprövade material som de av generationers erfarenhet (eller prövningar och misstag) visste att fungerar och håller. Anette Ringbom slår fast att trähus håller hur länge som helst, bara taket och sockeln är i skick.

– I ett renoveringsobjekt ny-

ligen konstaterade vi att nävern som använts som vattenisolering hållit perfekt i över hundra år. Man kan bara konstatera att när det gäller plast, finns det ingen tillverkare som ger hundra års garanti för den isoleringen.

Enligt Ringbom är det ju logiskt sett ytterst dumt att förkasta det som man flera gånger konstaterat att fungerar. Men ändå skall företagens produktutveckling ständigt hitta på nya och ”bättre” saker.

Nya byggnormer ställer till med problem

Byggnadsvårdare hamnar den närmaste tiden i en allt svårare sits på grund av nya byggnadsregler och normer. Gamla hus får

förstås renoveras som förr, men minsta nybygge eller tillbygge blir allt svårare att göra med traditionella metoder.

– De nya reglerna och normerna har i och för sig fina och högt travande mål, som att minska energianvändningen. Men det är alltid skäl att minnas att de nya normerna är ett resultat av kraftigt lobbande från industrin, som vill sälja nya material.

Enligt Anette Ringbom finns det ingen chans att bygga om gamla hus enligt de nya regelverken. Gamla hus fungerar så att all fukt som människorna genererar leds ut genom väggar och tak. Börjar man isolera enligt normerna stannar fukten inne i byggnaden eller dess konstruk-

Byggnadsapotekets reservdelsbank har ett stort utbud genuina byggnads- och husdetaljer. Om inte något lämpligt hittas, kan delarna tillverkas.

I snickeriverkstaden (ovan) och provrummen (nedan) kan man få utbildning, eller se hur tidsäkra inredningsmaterial, beslag och detaljer skall användas. Behovet av utbildning är enormt, berättar Ringbom.

– Av alla kakelugnsdelar som vi räddat och tagit tillvara kommer kanske en tiondel att användas. Men det skulle skära i hjärtat för mycket att kasta bort något, berättar **ANETTE RINGBOM**.

tioner, vilket leder till att man är tvungen att installera maskinell ventilation, som inte kan fungera optimalt, eller ens hör hemma i ett trähus. Dålig innerluft, mögel, och röta blir oftast resultatet.

– På den senaste bostadsmässan presenterades även med bul-

ler och bång ett så kallat passivhus. Är det framtidens melodi i ett land som mest består av skog? Husets stomme var styroxplast, vilket gör det hela till en nästan vansinnig idé – vad i all sin dar har det med hållbarhet eller ekologiskt leverne att göra?

Enligt Ringbom skulle en första lösning vara att åtminstone de offentliga upphandlingssystemen skrivs om, så att byggnadernas helhetseffektivitet och ekologiska avtryck beaktas. Då kan traditionella metoder användas vid sidan av nymodigheterna.

Massivt behov av utbildning

Det finns idag ett enormt behov av mera utbildning på området. Alla fyrtyotvå fönsterrenoverare som Byggnadsapoteket utbildat har jobb idag, antingen som självständiga företagare, eller som ar-

betstagare i större helheter.

– De utbildningarna har varit kostsamma och arbetsdryga att ordna, så just nu är tar vi en liten paus. År 2014 är det troligen dags igen.

Byggnadsapoteket ordnar också olika kortkurser och veckoslutskurser för den som t.ex. vill lära sig att skrapa och måla fönster, eller grunderna i möbelrenovering. En bra ”grundkurs” kan man också gå genom att läsa Byggnadsapotekets prisbelönta handbok, en bastant volym på 620 sidor, för den som vill fördjupa sig i byggnads- och inredningsmaterial

från 1700-talet fram till 1950.

– Vi beskriver och visar beslag som tillverkas enligt gamla modeller använda i Finland: armaturer och eluttag, tapeter, dörrar, fönster och lister samt golvplank, köksinredningar, taktegel och massor annat.

Att bläddra i boken, som kan beställas för 25 euro, är ett nöje. Även efter en snabb bläddring får man som renoverare betydligt svårare att för sitt renoveringsobjekt acceptera plastbestrukna tapeter med syntetiska färger, beslag i gammal stil tillverkade i Kina, eller ”traditionella” färger

som i själva verket är baserade på akrylat eller plast.

– Också på det här området ligger vi många år efter Sverige. Vi är ganska okritiska när det gäller kvalitet och ursprung – för oss räcker det oftast att ser lite gammaldags ut. Märkväl att det inte ens alltid handlar om pris, också det som är oäkta och tillverkat i Kina kan vara dyrt.

Nordens största sortiment

Byggnadsapoteket tillhandahåller idag Nordens största sortiment när det gäller produkter i traditionell stil.

ANETTE RINGBOM inreder själv genom att friskt blanda stilar till en hemtrevlig helhet. Pelarna kom från ett rivet kyrkaltare i Sverige. Innerväggen är utförd som traditionell lerklining.

– Vi är också själva en stor beställare, vi tar fram nya produkter, och beställer pressformar och gjutverktyg för lite större serier, då till exempel ett restaureringsobjekt behöver hundra fönsterbeslag i rätt stil.

Allt tillverkning som Byggnadsapoteket beställer sker så lokalt som möjligt, eller Europa. Ingenting kommer från Kina.

– Ibland blir det fråga om internationellt samarbete. Till en fönsterstängare vi tillverkat kom de olika delarna från Polen, Sverige och England.

Tillverkning och beställning har för Ringbom avslöjat en intressant skillnad i företagskulturen mellan Finland och Sverige.

– I Finland skall du vifta med en potentiell beställning på tusen eller tiotusen exemplar innan företagen ens är villiga att sätta sig ner och diskutera. I Sverige kan man bra börja med en mindre se-

rie först, och sakta bygga upp en stark kundrelation.

Arbetsplats för både business och kultur

Idag sysselsätter Byggnadsapoteket sju heltidanställda, och ett tiotal personer utöver det i olika kringliggande projekt och arbeten. Apoteket säljer inte bara ma-

terialen, utan även arbetet.

– Och kan vi inte göra något själva, förmedlar vi jobbet till samarbetspartners, som vi vet att kan sin sak. Kunderna har också glädjande hittat Byggnadsapotekets butik på Högbergsgatan i Helsingfors – den frekventeras mycket av byggföretag och byggarbetare som renoverar i Helsingfors kvarteren. Folk som inte hinner till Karis kan också plocka upp sina inköp där.

Arbetet som byggnadsvårdare är enligt Anette Ringbom tacksamt, eftersom det är en växande trend att spara gammalt och renovera. Samtidigt utför man ett kulturuppdrag, då man bevarar kulturhistoria och kunskap om gammalt hantverk. Tyvärr syns idag också några mottrender, som t.ex. att invånarna i äldre våningshus eftersträvar ”moderna” öppna planlösningar och river ut mellanväggar, innerdör-

Kök skall enligt **ANETTE RINGBOM** både vara funktionella och trivsamma. Resultatet i hennes hem i Hangö ligger kanske så långt från bostadsmässornas sterila vithet man bara kan komma.

rar, och kakelugnar.

– Vi lyckas ändå rädda en hel del prylar, som sedan går vidare till andra hus. Men man borde kanske inte utan tillstånd få förstöra strukturer eller ändra rumsindelning i husen. Det respekterar inte vår byggnadstradition.

Anette Ringbom säger också – med den aktuella planeringen av Billnäs bruksområde i tankarna – att det är viktigt att inte bara renovera enskilda byggnader traditionsenligt, utan även att bevara helheter.

– Till exempel i Östra Böle i Helsingfors har man sparat den gamla Böle station i trä mitt mellan betongkolosserna, lite som ett plåster på såret. Men det är nästan en meningslös åtgärd, byggnaden ser bara malplacerad ut.

Egna hemmet experimentverkstad

Anettes och Jaris hem i Hangö

har under flera år renoverats som en sorts experimentverkstad för gamla material och metoder. Bland annat har vardagsrummets innerväggar gjorts med lerklining, en sort inomhusrappning på en bas av ribbor eller vassmatta.

– Det blir en tät vägg med en snygg yta som kan målas. Vi har sedan provat olika traditionella färger och ytmaterial, och utnyttjar erfarenheterna och kunskapen i Byggnadsapoteket.

Anette Ringbom egen inredningssmak går ut på att kombinera olika saker på intressant

och roligt sätt. I sin inredningsstil visar hon med eget exempel, att byggnadsvård och traditionella metoder inte betyder att hemmet blir musealt.

– När det gäller färgsättning och inredning går det bra att förverkliga sig själv även med traditionella metoder. Jag brukar säga: sätt vad du vill, men låt materialet och konstruktionerna bejaka husets karaktär och historia.

Anette Ringbom gillar också att i inredningen friskt återanvända olika material.

– Jag brukar också använda sådant som inte egentligen är inredningsmaterial, som till exempel gamla postsäckar. Jag springer på loppisar och samlar på mig allt möjligt, som kanske någon vackrare dag blir en del av en inredning.

Språköarna i fokus:

Kotka svenska barnträdgård och Kotka svenska samskola

TEXT & BILD: RABBE SANDELIN

Till SFV:s fokusområden hör sedan länge att stöda svensk verksamhet i språköarna, d.v.s. finskspråkiga orter med en mycket liten svensk-språkig minoritet. Kotka Svenska Barnträdgård och Kotka Svenska Samskola drivs av en och samma garantiförening, vilket ger en unik möjlighet att värna om det svenska på orten.

På Kotka Svenska Barnträdgård tar dagisföreståndare **Susanne Kuosmanen**, garantiföreningens ordförande **Päivi Voima** och föreningens ekonomichef **Märta Lindroos** emot. Dagiset är inhytt i ett av de äldre tråhusen i Kotka, byggt på 1880-talet. Det trivsamma huset och den trevliga gården vid en lugn gata är en av konkurrensfördelarna, berättar Märta Lindroos.

– Ur krass ekonomisk synvinkel kunde man kanske tänka sig att

SFV:s **VIVEKA ÅBERG**, garantiföreningens ekonom **MÄRTA LINDROOS**, ordförande **PÄIVI VOIMA** och dagisföreståndare **SUSANNE KUOSMANEN** på Kotka Svenska Barnträdgård.

det vore vettigare att inhysa både dagis och skola i samma fastighet, men dagiset har arbetat fram ett alldeles eget varumärke med sitt läge och sin byggnad.

Susanne Kuosmanen säger att den mysiga byggnaden, det svenska språket, verksamhetens olika teman samt möjligheten till di-

rekt fortsättning i den svensk-språkiga samskolan är en helhet som fungerar bra.

– Vår verksamhet är förstås beroende av att det finns föräldrar som är villiga att sätta sin barn i vårt dagis, så det är mycket viktigt att vi kan skilja oss positivt bland mängden.

Kotka Svenska Barnträdgård är inhytt i en skyddad byggnad från 1800-talet. Skyddet begränsar användningen, men det trivsamma huset är också en konkurrensfördel.

Många utmaningar

Utmaningarna är ändå ganska många, säger Päivi Voima.

– Det finns utmaningar när det gäller lokalen, som är lite trång och inte i alla lägen så praktisk. Sedan är finansieringen, demografin och ”rekryteringen” av nya barn en större utmaning.

– Förr fanns det industrier på orten som hade många svensk-språkiga anställda, men sedan 1990-talet har de flesta försvunnit, och antalet svenskspråkiga blivit mindre. Samtidigt måste vi vara nöjda med att föräldrar med barn i tvåspråkiga familjer och till och med helfinska familjer väljer vårt dagis, säger Päivi Voima.

Det finska inslaget bland barnen är markant. Enligt Kuosmanen utgör barn med tvåspråkig bakgrund idag den största delen, cirka 70 procent. Tjugo procent kommer från helt finska förhållanden, och endast tio procent från enspråkigt svenska familjer.

– Så man kan säga att dagiset i praktiken fungerar som ett kontinuerligt språkbad.

Susanne Kuosmanen önskar att det faktumet kunde beaktas lite mer i utbildning och kurser.

– Vi arbetar alla här med en vanlig dagisutbildning, och vår personal på sju personer har inte avlagt någon speciell pedagogisk kompetens för språkbad. Vi kan bara för föräldrarna poängtera att dagisets språk är svenska, och att vi stöder barnets språkutveckling så gott det går. Med understödspengar gör vi även till exempel teaterresor till Helsingfors, så att barnen får uppleva språket i lite större sammanhang.

En del pedagogiska hjälpmedel har man fått. Kuosmanen berättar att Folkhälsans *Sagolådan*-projekt varit till stor nytta.

– Sagolådan är ett bra exempel på praktisk hjälp som har stor inverkan, men språkaspekten borde bli lite mer pedagogiskt systematiserad.

Lyckade resultat

Kotka Svenska Barnträdgård tycks ändå med alla mått mätt nå språkligt lyckade resultat – och dessutom fina resultat för hela svenskheten. Garantiföreningens ordförande Päivi Voima började i tiderna i dagiset med helfinsk bakgrund. Efter studenten i Kotka Svenska Samskola gick hon Handelshögskolan i Helsingfors (doktorsexamen), och är idag en så tvättakta finlandssvensk som man bara kan bli.

– Jag tror att min egen historia starkt talar för att man även som ursprungligen finskspråkig kan uppleva, och bli en genuin del av den finlandssvenska gemenskapen, berättar Voima.

Från dagis till skola

Susanne Kuosmanen säger att dagiset idag i princip har full beläggning, fast några barn till kunde rymmas med.

– Någon speciell marknadsföring behövs inte. Dagisets re-

Kotka Svenska Samskolas hus är byggt år 1971.

nommé gör att vetenskapen om oss sprids via djungeltrumman. Vi är mindre än många andra, och en bra indikation på trivseln är också att personalen har liten omsättning; många har varit anställda här över tio år, några till och med 30 år.

Ekonomi är emellertid en ständig utmaning. Trots att det är möjligt vågar garantiföreningen inte ta mer betalt för dagisplatserna än för de kommunala dagisplatserna, av rädsla för att föräldrarna börjar rösta med plånboken. Och att ha fullt hus är ett positivt självändamål: det är även ett sätt att slussa potentiella elever till samskolan, när det bli aktuellt för föräldrarna att välja skola.

– Så det är en ständig balansgång, berättar economichef Märta Lindroos.

Långa traditioner i samskolan

På Kotka Svenska Samskola, några kilometer norr om Kotka cent-

nistration utgör hela det svenska skolväsendet i Kotka, berättar Lindström.

Kotka Svenska Samskola kan med fog karakteriseras som en enhetsskola; i skolan ges grundläggande utbildning för årskurserna 1–9 (med eftis) samt gymnasieutbildning. Språkligt liknar elevernas bakgrund den som man ser i barnträdgården.

– Tvåspråkiga, även där det andra språket är ryska, utgör 65 procent, finskspråkiga cirka 30 procent och helt svenskspråkiga endast fem procent. I klasserna ett till nio går sammanlagt cirka 140 elever, och i det årskurslösa gymnasiet cirka 40 elever.

Skolan samlar elever från Kotka, med cirka 570 svenskspråkiga, och från Pyttis och hela Kymmeneleden, med cirka 1200 svensk-språkiga sammanlagt.

– Det lilla demografiska underlaget är förstås en utmaning. Det är stora variationer i årskullarnas storlek vilket direkt påverkar vår finansiering från år till år. Det är

rum där dagiset verkar, sällar sig rektor Ove Lindström till gruppen. Han berättar om det svenska skolväsendet i trakten, som räknar sina anor ända till 1650-talet. Kotka Svenska Samskola grundades 1885, och är därmed den äldsta skolan i staden som verkat under samma namn. Likaså är garantiföreningen, grundad 1897, den äldsta föreningen i Kotka som sedan starten fungerat under samma namn.

– Idag är vi också det allra östligaste svenska gymnasiet i världen. Vi är en privatskola, och därför kan man säga att vår skoladmi-

Rektor OVE LINDSTRÖM demonstrerar biologisalen. Alla klassrummen är ämnesrum, förutom på de lägsta klasserna.

med andra ord svårt att göra långsiktiga planer, både när det gäller innehållet i undervisningen och fastigheten.

Samtidigt minskar inte kostnaderna, tvärtom. Skolhuset från 1970-talet renoverades grundligt kring millennieskiftet och är i hyfsat skick, men så småningom blir det åter aktuellt med reparationer. Nya läroplaner och digitaliseringen av studentexamen innebär också nya investeringar och kostnader de allra närmaste åren.

SFV:s stöd extra välkommet

Päivi Voima och Märta Lindroos säger att SFV:s stöd, både till daghemmet och till samskolan, är speciellt välkommet i ekonomiskt trängda tider, eftersom stödet inte är öronmärkt för vissa projekt eller verksamheter.

– Det är fint att SFV:s stöd är ett allmänt stöd som vi fritt kan disponera, då gör pengarna mest nytta.

Rektor Lindström berättar att

man även strävar till att möta utmaningarna med nytänkande.

– De svenskspråkiga gymnasier i Sibbo, Borgå, Lovisa och Kotka har sedan 2006 samarbetat inom Nätteam Öst med gemensamma nätbaserade gymnasiekurser. De två senaste åren har gymnasier i Björneborg, Tammerfors och Vanda, samt Grankulla, Kyrklätt och Ålands gymnasium kommit med i nätverket.

Bland det nätbaserade kursutbudet återfinns bl.a. livsåskådning, EU-kunskap, kulturmöten och olika repetitionskurser för standardämnen, men också företagsamhet.

– Vi satsar också nu på ökat samarbete och kontakter till näringslivet i trakten. Klustertänkande är här ett honnörsord.

Svenska rum avgörande

Kotka Svenska Samskola utgör tillsammans med barnträdgården ett riktigt svenskt rum i språkön Kotka. När det gäller

stadens beslutsfattare och tjänstemän är förståelsen för det svenska inslaget enligt Lindström och Lindroos helt problemfri – snarare är man från stadens sida mycket nöjd med att det finns en privat upprätthållare på den svenska dagis- och skolsidan.

– Att vi är privata är positivt på många sätt, framför allt för att det finns att utforma verksamheten som vi anser bäst. Samtidigt är finansieringen en extra stor utmaning då den är så känslig för demografin, intresset hos föräldrarna, eller godtyckliga årliga förändringar när det gäller statliga och kommunala bidrag. Garantiföreningen har inga egna intäktsskapande egendomsfonder, så vi välkomnar med tacksamhet den finlandssvenska fondvärldens stöd även i framtiden.

Årets Solveig von Schoultz-vinnare:

Språklig briljans, realism och raffinemang

Pristagarna i årets Solveig von Schoultz-tävling: **ANN-SOFI CARLSSON** (I pris), **SOLVEIG ERIKSSON** (II pris), **ANN-CHRISTINE SNICKARS** (III pris), **IRIS BACKLUND** (hedersomnämmande), **CHRISTA NORDLUND-HILTUNEN** (hedersomnämmande).

Årets Solveig von Schoultz-tävling gällde noveller. Sammanlagt 90 tävlingsbidrag skickades in. I prisjuryn satt Gustaf Widén (ordf.), Eva Kuhlefeldt och Maria Lassén-Seger.

Första pris, 5000 euro, tillföll **Ann-Sofi Carlsson** (f. 1975), Vasa, för novellen "Jag springer längs ån". Med precision och språklig briljans låter hon en realistiskt fångad Åbomiljö övergå i ett inre landskap, där individen försöker se ett mönster i sin existens. Texten är tät och pulserande, inte sällan med en halsbrytande humor

som bottensats.

Andra pris, 3000 euro, tilldelades **Solveig Eriksson** (f.1942), Helsingfors, för "Doft av smält-snö". Novellens osentimentala sammanfattning av en kvinnas återhämningsprocess efter ett självmordsförsök kompletteras av språkets subtila, lyriska effekter. I texten blir det till synes triviala magiskt och vägen tillbaka till livet står plötsligt öppen.

Tredje pris, 2000 euro, gick till **Ann-Christine Snickars** (f. 1953), Åbo, för den skickligt strukturerade novellen "Psalm 499". Med skeendet kring en begravning som fond gestaltas återkomsten till en landsbygdsmiljö, där dof-

Syftet med SFV:s litterära tävlingar är att främja intresset för att skriva skönlitteratur. Det finns två tävlingar: Arvid Mörne-tävlingen (för under 30-åringar) som instiftades 1986, och Solveig von Schoultz-tävlingen (för de som fyllt 30) som instiftades 2004. Vartannat år gäller tävlingarna dikter, vartannat år noveller.

ter och minnen för ett ögonblick upplöser gränsen mellan levande och döda. Den realistiska textens vemod skruvas ibland upp i från satir.

Hedersomnämmande fick **Iris Backlund** (f. 1962), Esbo, för sin täta novell "Insekternas planet" om ett avgörande möte mellan två män som förlorat sig själva och varandra i sorg över att ha mist sina närmaste. Skuld och saknad vibrerar mellan raderna för att kulminera i ett dundrande åskväder och ett ozonstickande blixtnedslag som antyder en trevande försoning mellan de två.

Hedersomnämmande fick också **Christa Nordlund-Hiltunen** (f.1980), Åbo, för "Mia min Mia", en vardagsautentisk skildring av dubbellivets destruktiva lockelse. Läsaren tvingas bemöta novellens implicita frågor om otrohet, svek och frihetslängtan – inte minst tack vare det stringenta berättargreppet och de raffinerade personporträtten.

Novellen mot renässans?

Prisjuryns ordförande **Gustaf Widén** konstaterar att novellen troligen går mot en renässans.

– Att läsa en volym på 500-600 sidor tar tid, och just tid är tydligen bristvara i vårt så kallade dynamiska samhälle. Människor mitt uppe i karriär och familjeliv kan knappast hinna med så många romaner per år.

Enligt Widén ger förlagen kanske pliktskyldigast ut någon novellsamling då och då, men hellre är man på spaning efter de stora romanerna, som ska bli bästsäljare.

– Det är egentligen ganska egendomligt. Att skriva en bra novell hör till det svåraste en för-

Boken med de belönade bidragen kan man beställa gratis från sfv:s kansli, snabbast på epost-adressen redaktion@sfv.fi. Då upplagan är slut kommer boken att kunna laddas ner elektroniskt.

fattare kan ta itu med. Att koncentrera texten utan att göra den obegriplig är en utmaning som fordrar en konstnärlig behärskning som är få förunnad.

Widén påminner om att Solveig von Schoultz utvecklade det korta skrivsättet till mästerskap i sina noveller. Hon var en av den finlandssvenska litteraturens största prosaister, men hon skrev aldrig någon roman.

– Det vore underligt om inte novellen småningom får en verklig renässans. Här har vi ju den ideala litterära texten för dagens stressade människa. En kvart om dagen kan alla offra för att suga upp näring ur ordens mylla.

Och då kan man enligt Widén lämpligen börja med att läsa de belönade bidragen i Solveig von Schoultz-tävlingen 2013.

– I år är det kvinnornas arena, kanske en sorts kulturell motvikt till politikens och näringslivets maskulina dominans.

Antalet insända texter är färre än förra gången, men den lilla nedgången säger Widén att inte är alarmerande.

– Så länge kvaliteten är så här jämn är det inget problem. Språkligt sett är de flesta deltagare snälla och välartade. Man märker att många läst mycket, att de bygger upp sina noveller enligt ett väloljat dramaturgiskt koncept. Men här finns också plats för överraskningar, inte sällan förenade med en torr humor som lockar fram ett leende mitt i kaos.

Widén berättar att då Solveig von Schoultz blickade tillbaka på sitt författarskap konstaterade hon att orden blivit allt färre.

– Där utförliga beskrivningar av upplevelser och sinnestillstånd fyllde hennes tidiga prosaböcker ägnade hon sig i sin sena produktion åt antydningar, fångade åtbörder i koncisa språkliga bilder.

– Jag undrar om det inte är så för de flesta konstnärligt medvetna författare. En dag blir man trött på ordsvullet, längtar efter det enkla och uttrycksfulla. Det finns så oerhört mycket man kan säga inom novellens eller den litterära skissens ram.

RABBE SANDELIN

Eldsjälen, restaureringsexperten Joakim Hansson på Gotland

Stressad av att ha för litet att göra

Vem är Joakim Hansson, och varför känns det angeläget att berätta om honom för Svenskbygdens läsare?

EN GÅNG för länge sedan i slutet av 1980-talet var han intendent för makarna Runebergs hem och Walter Runebergs skulptursamling i Borgå. ”Toppsevårdheter i Finland”, som Joakim Hansson uttrycker sig. Arbetet innebar att han organiserade visningar med därtill hörande föredrag och kulturhistoriska demonstrationer. Intendentskapet hade han ärvt av **Lars Nyström** som i sin tur hade ärvt uppgiften av **Karin Allardt Ekelund** och hennes moster **Ida Strömborg**. Den sistnämnda var fem år när Johan Ludvig Runeberg dog 1877. (Alla eldsjälar som ingår i titeln på min nyutkomna bok om Karin Allardt Ekelund).

Även Joakim Hansson vore värd en biografi. Efter Joakim Hansson beslöt stadsstyrelsen i Borgå att det inte längre behövdes någon intendent.

Innan Borgåsejournen hade Joakim Hansson hunnit med en hel del av det som fyller hans trettonsidiga curriculum vitae. Han är född och uppvuxen i Helsingfors. Bägge föräldrarna **Ethel och Ola Hansson** var arkitekter. Professor

Nils Erik Wickberg, en av vårt lands mest framstående restaureringsarkitekter, var hans gudfar och det fanns gott om arkitekter inom släkten och i den närmaste umgängeskretsen. Joakim förde släkttraditionerna vidare. Efter studentexamen år 1979 vid Lönnbeckska gymnasiet i Helsingfors blev det studier vid Helsingfors universitet.

Svenska arkitekters verksamhet Finland 1870-1920 - en del av utbildningsutbytet inom det tekniska området mellan Sverige och Finland är titeln på Joakim Hanssons doktorsavhandling från 1998. Vid samma tid var han forskare vid Alvar Aalto stiftelsen i Helsingfors.

Kombinerat studier med arbete

Joakim hör till dem som har lyckats förena studierna med förvärvsarbete. I tre perioder under åren 1978 och 1982–1984 var han assistent för uppordnandet av professor **Hilding Ekelunds** arkiv i Helsingfors. 1980-talet var ett synnerligen intensivt decennium då Joakim inte bara var forskare vid Alvar Aalto-stiftelsen och Finlands Akademi utan också sekreterare för de svensk- och tvåspråkiga studentkårerna vid Finlands studentkårers förbund i Helsingfors. Studentkarri-

ären vid Nylands Nation kröntes med att han 1990-1993 var nationens kurator och 1991-93 ordförande för Nationens samdelegation (Curator Curatorum).

Mitt i allt detta hann Joakim avverka värnplikten vid Nylands Brigad i Ekenäs, där han var ordförande för Beväringsskommittéen.

Den ena arbetsuppgiften gav den andra. I början av 1990-talet var Joakim konsult för Helsingfors stads generalplanekontor och forskningsassistent vid Finlands Akademi. Hans ledare, för att inte säga mentor var **Göran Schildt**.

I Joakims arbetspalett ingick också att ”till hundra procent” vara redaktör tillsammans med **Folke Landgrén** för Nylands Nations 350-års bok.

Efter att Joakim hade betat av ett forskningsstipendium vid Uppsala Universitet flyttade han till Gotland där han år 1995 utnämndes till byggnadsantikvarie vid Länsstyrelsen samtidigt som han undervisade vid Högskolan på Gotland (numera en del av Uppsala Universitet). Mellan verserna hann Joakim bilda familj. Han gifte sig med läkaren **Kristina Fritz** och de fyra döttrarna föddes i rask takt.

Från 2001 har Joakim varit lektor vid Högskolan på Gotland. År 2008 öppnades sig ett erbjudan-

de som gästprofessor vid Estlands konstakademi närmare bestämt vid konserveringsavdelningen i Reval. Joakim har fortsatt med gästprofessuren som innebär föreläsningar under två till tre veckor per termin. Han har även aktivt tagit del i Nordplus-samarbetet mellan Yrkeshögskolan Novia (tidigare Sydväst) i Ekenäs och Estniska konstakademin, nu senast i september i Tignitz (på estniska Woltvelti) i Estland där man restaurerar stuckaturer.

Kyrkoinventering på Gotland

Gotland har med fog kallats för "de hundra kyrkornas ö". Helgedomarna är till största delen uppförda under perioden 1100–1350 då välståndet var högt på Gotland. Att kyrkorna har bevarats till våra dagar beror på sinande ekonomiska resurser. Därför har kyrkorna undgått rivning och förstörelse.

I sitt arbete på Länsstyrelsen ansvarade Joakim för Gotlands kyrkor i över 15 år. Då låg hela det antikvariska ansvaret på Länsstyrelsen eftersom Visby stift saknade antikvarisk kompetens. Joakim har på ett initiativrikt sätt deltagit i över hundra stora kyrkorestaureringar och handlagt över tretusen kyrkliga restaureringsärenden.

I arbetet ingick även att skaffa fram medel till restaurerings- och konserveringsarbetena. Ett snabbt överslag ger vid handen att man under denna period använt cirka 600-700 miljoner svenska kronor till dessa projekt, varav de statliga medlen utgjorde merparten.

Till de viktiga områden, som kartlades var Kyrkoinventarieringen som genomfördes 1995–2000, omfattande to-

talt drygt 23 000 kulturhistoriska föremål i kyrkorna på Gotland. Cirka 14 procent av föremålen är medeltida. Visby stift är fortfarande det enda stift som kan uppvisa en fullständig databas med professionella fotografier över hela det kulturhistoriska föremålsbeståndet. Inventeringen är ett viktigt preventivt skydd för stöld och ett redskap för tillsyn och vård.

Joakim ansvarade också för prästgårdsinventeringen på Gotland. Den gjordes för att få en uppfattning av byggnadsbeståndet innan pastoratet började avyttra fastigheterna. Även en kyrkogårdsinventering av de kulturhistoriskt värdefulla gravvårdarna har genomförts.

Då Visby blev världsarv i december 1995 genomfördes ett omfattande arbete för att skydda bebyggelsen genom byggnadsminnesförklaringar. För att få mera kunskaper om innerstadens bebyggelse tog Joakim initiativ till en byggnadsinventering omfat-

tande alla fastigheter innanför murarna, sammanlagt cirka 800 fastigheter med över 1 900 byggnader. Mycket ny kunskap kom fram, bland annat att Visbys bebyggelse till en tredjedel bestod av trähus. Databasen var Sveriges första datoriserade byggnadsinventering, men gavs även ut i bokform i två digra volymer.

Mötet

Joakim Hansson är en person som jag har vetat om länge men som samtidigt är en "doldis". Den egentliga aha-upplevelsen blev sommaren 2012 då han var guide under en resa på Gotland. Hans enorma kunskaper och breda allmänbildning förde osökt tankarna till **Carl Jacob Gardberg** och **Valdemar Nyman**. Följande resa innebar en träff med Joakim i en hotellträdgård som inkluderande en av Visbys många ruiner.

Joakim Hansson är allt annat än en knastertorr bokmal. Vid vårt samtal ser jag i andanom den legendariska författaren och tidningsmannen **Gustaf "Guss" Matsson**, som beskrivits så här: "En originell flanör som man gärna slår följe med. Han har en förvånansvärt frisk talförhet och konversatörens lätthet att obesvärat associera sig fram från ett ämne till ett annat."

Badande vänner

De badande vännerna är ett anrikt sällskap, grundat 1814. Under tio år var Joakim biträdande sekreterare men numera är han en aktiv medlem som mera än gärna deltar i det som är den stora händelsen ivrigt emotsedd både av sällskapet och gotlänningarna och de många turisterna. Dagen D är den första tisdagen i juli då herrarna (endast män kan vara ledamöter) i röda badkläder med

Mångsysslaren **JOAKIM HANSSON** är också en eminent guide. Det han inte vet om Gotland är inte värt att veta. Foto Benita Ahlnäs

Sällskapets logo i vitt samt matrikelnumret på benet, modell tidigt 1900-tal, tar sig ett dopp i Visby havsbad.

Sällskapet har mycket annat på agendan. Det handlar om kulturell verksamhet och välgörenhet. Nämnas kan också att de badande herrarna äger och huvudsakligen står för skötseln av Botaniska trädgården i Visby, en oas för själens ro och vederkvickelse.

Hem med anor från 1200-talet

Joakim Hansson har med sitt idoga arbete tillskansat sig tre boplatser på Gotland. Den äldsta är fastigheten i Visbys hjärta med anor från 1200-talet, det Reinickeska huset, som också går under namnet apotekare Ada Blocks hus. År 1996 köpte Joakim Hansson fastigheten av dåvarande ägaren Föreningen Gotlands fornvänner. Enligt kulturminneslagen från 1966 är byggnaderna skyddade som byggnadsminnen. Joakim har grundligt dokumenterat restaureringen i ord och bild i Byggnadshyttan 2001–2002.

Ett parallellt boende är också en anrik fastighet omfattande över 65 hektar skog och åkrar. Gården Siger i Eksta har Joakim i likhet med det Reinickska huset restaurerat för eget bruk. Joakim köpte gården år 2004. Huvudbyggnaden med de äldsta delarna uppförda i mitten av 1700-talet var i miserabelt skick. Till fastigheten hör också brygg-hus, källare och boningsrum. Även de har Joakim restaurerat under åren 2010–2012 i likhet med tillhörande sädesmagasin, väderkvarnar, mindre uthus och en ladugård. Här finns också Joakim Hanssons enorma bibliotek som torde vara det största privata biblioteket på Gotland. Ock-

så detta restaureringsarbete har Joakim Hansson skrivit om i olika facktidskrifter och i **Stefan Haases** och **Göran Ströms** bok om gotländska inventeringar.

Brucebo

Den tredje fastigheten är Brucebo där Joakim har lett restaureringsarbetet för Stiftelsen Brucebo stipendiefond för konstnärer där han är ordförande sedan ett tiotal år. Förutom stipendier för svenska och kanadensiska konstnärer äger stiftelsen samlingarna efter den kanadensiska konstnären **William Blair Bruce** och hans hustru skulptrisen **Carolina Benediks-Bruce**. Huvudbyggnaden från tidigt 1900-tal är ett jugendhus med tidstypiska inventarier. Också den här fastigheten var i dåligt skick när Joakim tog sig an den, som i likhet med hans övriga åtaganden var ett sisyfusprojekt som han lyckades ro i land.

– Hela bottenvåningen bestående av ateljé, salong, matsal, veranda och hall har restaurerats med bevarande av så mycket av originalytorna som möjligt för att sedan inredas med de ursprungliga möblerna, berättar Joakim.

Fagerska gården i Ekenäs

Joakim fortsätter sin inspirerande monolog med att berätta om att han för närvarande håller på med att restaurera bottenvåningen av Fagerska gården i Ekenäs uppförd på 1700-talet. Antikhandlaren **Arthur Aminoff** köpte den förfallna fastigheten år 2011. Joakim berättar att bottenvåningen restaureras med lerklining med schablonmåleri. Huset skall användas som bostad.

Andra aktuella restaureringsprojekt för Joakim är Svenska Frimurarordens stamhus i Stockholm och Treenighetskyrkan i

Kristianstad med en välbevarad interiör från början av 1600-talet.

I somras har han inlett restaureringen av Nordiska Cirkelns logesalar i Svenska Frimurarordens stamhus från 1600-talet i Bååthska palatset på Blasieholmen i Stockholm. Restaureringsarbetet är ett samprojekt mellan olika konservatorer inom måleri, sten, metall och textil.

Joakim Hansson har en restaureringsideologi som utgår ifrån från förutsättningarna för de enskilda objekten, utan att man våldför sig på byggnadernas kulturhistoriska värden. Det är dock viktigt att det finns en eller flera linjer i en restaurering där man poängterar och förstärker de viktigaste faserna i byggnadens historia.

– Vid inledningen av planeringen av en restaurering gäller det att vara öppen för det som kan komma fram, och att man har beredskap att ta vara på dolda värden. Många gånger är restaureringar en aktiv diskussion mellan beställare, beslutande myndigheter och finansärer, vilket kan leda till att frågorna blir synnerligen komplexa och utmanande.

Kakelugnar, möbler och böcker

Kakelugnar och antika möbler och böcker är Joakims särintressen. I hans samlingar finns ett sex-

tiotal kakelugnar. De antika möblerna har han ingen räkning på, inte heller böckerna. Vad möblerna beträffar så har han gjort en hel del antika fynd till slumpris på Gotland. I Gotlandstidningarna kan man bokstavligen konstatera att antikviteter säljs för en spottstyver. Vad sägs om en antik piggtittare med originalglas för 200 kronor eller ett skrivbord från 1880-talet för 500 kronor? (Gotlands Allehanda 29.6.2013).

I Joakims ägo ingår också en omfattande samling av gamla arkitekturritningar, och hans föräldrars arkiv. Bevarandet av möblerna, böckerna och ritningarna är ett ansvarsfullt uppdrag.

Försök inte fånga mig

Den blå skymningen faller över Visbys kyrkoruiner. Dags att bryta upp!

En märklig man, Joakim Hansson, samtidigt som en aura av gåtfullhet vilar över honom. ”Försök inte fånga mig, jag är ju en fjärlil”, sade Valdemar Nyman en gång. Är det en dröm eller hör jag Joakim avrunda vårt samtal med just den besvärjelsen.

Hälsa³ har lyft fram arbetshälsan

Idag är det många företag som satsar på arbetshälsan. Men hur är det organisationsanställda i Svenskfinland? För att fylla det tomrummet körde Svenska studiecentralen och Folkhälsan igång projektet Hälsa3 år 2010. I höst avslutas det tredje projektet, Hälsa3 i Åboland.

Hälsa3 har fokuserat på arbetshälsan inom tredje sektorn. Projektet pågick i Österbotten år 2010, i Nyland 2011–2012 och i Åboland 2012–2013. Närmare tjugo organisationsanställda per region har deltagit. Projektets namn Hälsa3 syftar dels på hälsans tre dimensioner (fysisk, psykisk och social), och dels på att projektet genomförs som ett utbildningsprojekt inom tredje sektorn. En träff för alla deltagare från de tre olika Hälsa3-projekten planeras för våren 2014.

– Hälsa3 har gett en kick, både för deltagarna och för deras organisationer. Kicken behövs för att man ska komma igång med att tänka på arbetshälsan i organisationerna. En del är helt i början av arbetet och andra har redan kommit långt, men kicken att komma vidare behövs, säger Björn Wallén, rektor på Svenska studiecentralen.

Inom projektet har man jobbat med arbetshälsan ur perspektivet förebyggande friskvård. Både utbildning och rekreation har ingått och temat för träffarna har varit bland annat välbefinnande i arbetet, stresshantering, arbetsglädje

Projektet Hälsa3 håller på att avslutas i Åboland. Avslutningsseminariet hölls i Kasnäs i september och deltagarna var nöjda. Ännu återstår arbetsplatsbesök i de organisationer som haft deltagare i projektet.

hälsa³

Hälsa3 är samarbetsprojekt mellan Svenska studiecentralen och Folkhälsan med fokus på arbetshälsa inom tredje sektorn.

och kultur och hälsa. Deltagarna har fått verktyg för att själv aktivt påverka sin fysiska, psykiska och sociala arbetsförmåga och sin arbetsmiljö. För organisationerna har projektet gett en möjlighet att satsa på arbetshälsa för sina anställda. De deltagande organisationerna har också under projektets gång påbörjat arbetet med att skapa en struktur för det hälsofrämjande arbetet i organisationen.

– Deltagarna har varit nöjda

med projektet. Sen har det kanske inte ännu hänt så mycket i organisationerna gällande arbetshälsan, men vi har åtminstone fått ett frö och fått igång de första tankarna, säger Anna-Lena Blusi, friskvårdspedagog på Folkhälsan förbund.

– Vi tycker det är väldigt viktigt att satsa på arbetshälsan. Många organisationsanställda jobbar väldigt ensamt och gör allt själva. En viktig del av projektet har också varit att deltagarna fått träffa andra i motsvarande situation, säger Anna-Lena Blusi.

– Vi har märkt att det är mer utmanande att jobba med organisationens hälsa än med den individuella arbetshälsan. Också organisationer har en hälsa som påverkar arbetsmiljön och kreativiteten, allt är beroende av hur organisationen mår, säger Björn Wallén.

studiecentralen

Vi finns nu i G18!

Svenska studiecentralens centralkansli har i augusti flyttat till kultur- och bildningshuset G18 på Georgsgatan 18 i centrala Helsingfors. I och med att vi har nya utrymmen kommer verksamheten att utvecklas och vi hoppas kunna hämta in grupper och ordna program som gynnar byggnadens profil som kultur- och bildningshus, bland annat en fotoutställning, studiecirkel och öppna föreläsningar.

I samband med flytten har en del telefonnummer ändrat. Du når oss nu på 050-441 0670. Du kan också ringa direkt till den du söker, allas kontaktuppgifter finns på studiecentralen.fi.

KURRE 2.0 är nu online

Svenska studiecentralen förmedlar årligen statsbidrag till närmare tusen kurser som ordnas av föreningar och organisationer runt om i Svenskfinland. Webb tjänsten KURRE där du enkelt och snabbt kan sköta både anmälan och redovisning av kurser elektroniskt har förnyats. KURRE har fått ett nytt utseende, men det som för användarna är mest väsentligt är att KURRE nu gjorts ännu enklare att använda, utgående från den respons vi kontinuerligt får.

Överlag kan man säga att användarvänligheten setts över: det är mindre att fylla i, vissa saker har förenklats och visuellt är det tydligare med hjälprutor, felmeddelanden och filuppladdning. Om det uppstår problem så ta kontakt med oss på Studiecentralen. Lycka till med användningen av nya KURRE 2.0!

Visa nyttan med din förening eller ditt förbund

Svenska studiecentralen tillsammans med Studieförbundet Vuxenskolan och Svenska kyrkan i Sverige har tagit fram en utvärderingsmetod, vars syfte är att visa på nyttan med föreningen. VisVardi är en hållbarhetsredovisning av organisationens mål och aktiviteter utgående från dess värdegrund. Resultatet av VisVardi riktar sig främst till intressenter utanför organisationen, föreningen eller byalaget. Genom att visa på nyttan med föreningen för finansörer, beslutsfattare och allmänheten får man en grund att stå på och kan utveckla verksamheten.

VisVardi-metoden är nätbaserad och lämpar sig för organisationer, förbund, föreningar och byalag. Om du vill veta mer kan du kontakta verksamhetsombud Beatrice Östman: beatrice.ostman@studiecentralen.fi, 040-502 6026

Vem är värd en medalj?

Inom de flesta föreningar och organisationer finns det eldsjälarna som driver verksamheten. Denna höst kommer föreningar och privatpersoner åter att ha möjlighet att nominera kandidater till SFV:s medaljer. **Folkbildningsmedaljen** delas ut till en eldsjäl som spridit kunskap och bildning genom ett ideellt engagemang på svenska. **Hagforsmedaljen** delas ut som erkänsla för förtjänstfull gärning till förmån för den svenska kulturen och det svenska språket i Finland. Fundera redan nu vem du vill nominera!

Aktuell information om föreläsningar och kurser hittar du på www.studiecentralen.fi.

Mari Pennanen

Ett pussel av konst och kommers

Konstfabriken i Borgå har verkat i över ett år. Gammalt rött fabriksstegel blandas med ny arkitektur. Likaså möter konst och kommers varandra. Men på vems villkor?

STYRELSEN FÖR Konstfabriken yrkar på positiva synergieffekter och denna månad samsas bland annat bildkonstnären Petri Hytönens målningar i fabriken med en Griegkonsert, en teaterverkstad, breakdanslektioner, kurser i lappteknik, biofilmer, företagskunder, klädshoppare och kaffedrickare. Kultur- och kongresscentret, på över 16 000 kvadratmeter, sträcker sig över ett helt kvarter invid Borgås västra åstrand. På området finns också auditorier, butiker, arbetsrum för konstnärer och restauranger.

Från hästskor till konst

Byggandet av Konstfabriken har varit ett omdebatterat ämne i Borgå. Många ville riva den gamla tegelbyggnaden som har innefattat olika fabriksverksamheter, bland annat hästsko- och ramtillverkning, sedan början av 1900-talet. Fiskars tog över byggnaden på 1960-talet med tillverkning av traktorer, grävmaskiner och skogsmaskiner. Sedan slutet av åttiotalet har konstnärer haft arbetsrum i fabrikslokalerna och man har också då ordnat konstutställningar och konserter. Byggbolaget Hartela rev, totalrenoverade och byggde sedan till på området. Helheten såldes sedan till

CAMILLA GRANBACKA

Konstfabriken i Borgå sträcker sig över ett helt kvarter. I förgrunden ANSSI PULKKINENS trädsulptur.

tre stiftelser bakom Konstfabriken, som öppnades för allmänheten i maj förra året. Hur har då det omfattande nybygget, samt affärsverksamheten sist och slutligen påverkat kulturutbudet?

– Konst och kommers är två motpoler, men sist och slutligen utesluter de inte varandra, säger Konstfabrikens vd **Susanne Dahlqvist**.

– Det är komplicerad byråkrati när så många instanser är inblandade. Men publikmässigt har Konstfabriken varit en framgång; 200 000 besökare under det första verksamhetsåret är högre än förväntat.

Dahlqvist berättar att de har aktiverat Borgåbor som annars inte besöker kulturevenemang. Hon menar att det är lättare att gå över tröskeln till mera seriösa kulturevenemang i denna mångfacetterade byggnad. Dahlqvist styr *Event Factory* som hyr ut lokaler till företag och evenemang och är en betydande del av Konstfabrikens verksamhet.

– Vi skiljer oss från andra möteslokaler i och med att vi samtidigt kan erbjuda konstupplevelser och stora auditorier i centrum av

CAMILLA GRANBACKA

Bildkonstnär **MAIKKU HUOVILA** får företagsgrupper att måla och dansa när de sammanträder i Konstfabriken.

Borgå.

Bildkonstnärerna **Ylva Holländer** och **Maikku Huovila** har båda arbetsutrymmen i Konstfabriken. De anser att Konstfabriken har förbättrat konstnärernas tillgång till arbetsrum och delvis gett Borgå stad ett ansiktslyft när det gäller kulturlivet.

– Det är givande att få arbeta under samma tak med andra konstnärer. Här finns nu ett trettiotal konstutövare, allt från skådespelare, skribenter och bildkonstnärer, berättar Holländer.

– Det är också positivt att publiken och konstnärer finns under samma tak.

Företagsvärldens intrång i utrymmena har till och med skapat

Skådespelare **MARKO RUOTSALAINEN** och **KATJA KAULANEN** gör egna avtryck utanför konstnärernas arbetsrum i Konstfabriken.

nya arbetsmöjligheter för konstnärerna. Maikku Huovila arbetar aktivt med att föra in bildkonst i företagens pausprogram under möten eller seminarier. Huovilas konstuttryck lämpar sig väl för så kallad social konst, där varje människa kan vara en konstnär.

– Förra veckan gjorde till exempel en grupp på sextio personer från ett läkemedelsföretag tillsammans ett flertal stora målningar. De fick jobba med färg och musik och sedan i grupper planera och forma verk.

– Konstutövandet bryter på ett uppfriskande sätt deras vardag, stimulerar arbetsgemenskapen och tillför rekreation.

Kunskap kostar pengar

Både Holländer och Huovila anser att Konstfabriken står inför att skapa sin egen innehållsmässiga profil. Det måste tillfogas djup och långsiktig planering i programutbudet och utställning-

arna. Kvantitet och publiksiffror får inte äta upp kvalitetsaspekten. Borgå konsthall har sina utrymmen i fabriken andra våning. I första våningen ordnas också utomstående utställningar.

– Utställningsverksamheten både i första och andra våningen är ännu i ett utvecklingskede, säger Holländer.

Konstfabriken ägs av Suomen Kulttuurirahasto, Alfred Korde-lins stiftelse och Emil Aaltonens stiftelse. Men för själva konst- och utställningsplaneringen krävs utomstående pengar, främst från Borgå stad.

– Budjeten för konstverksamheten är för tillfället så gott som nollställd, fastän det finns splitternya utrymmen, kunskap och intresse på plats och ställe, säger Dahlqvist.

– Det verkar som om man tror att kvalitativ konst ska falla gratis ned från skyn till kunderna, säger Huovila.

Eftersom Borgå står i total avsaknad av ett konstmuseum finns det stort behov för Borgå konsthall som utställningsrum. Men för tillfället saknas en mera långsiktig utställningsplanering. Både Holländer och Huovila är ense om att Borgå konsthall är i stort behov av en professionell, utomstående kurator, som skulle tillföra kontakter och en starkare profil.

– Efter att byggbolaget Hartela sålde de splitternya utrymmena till de stiftelser som nu upprätthåller Konstfabriken befann vi oss plötsligt i en enorm tidspress att snabbt bygga upp verksamheten och innehållet i Konstfabriken, säger Dahlqvist.

– Nu gäller det att spräcka bubb-lan och skapa en egen profil. Det räcker inte bara med fina väggar, vi måste ha ett gediget innehåll, en grupp som planerar själva konstverksamheten. Men för det krävs pengar.

konstnärer på djupet

TOVE FAGERHOLM

Mona Leos osynliga hand

*Att verkligen leva är att våga välja sina vyer
mera än att låta sig tvingas att välja sin verklighet.
Dröm gärna och helst vad tiden inte vill.
Var otidsenlig framåt och bakåt*

Harry Martinson

110 år har förflutit sedan tusenkonstnären Mona Leos födelse. Jag har ägnat mig åt att läsa böckerna hon skrivit och följt hennes livshistoria i memoarboken *Att leva sitt liv som ett barn*.

Det förefaller mig som om raderna ur Martinsons dikt ovan varit hennes livsmotto. Hon vågade verkligen välja sina egna vyer och hon kämpade hela sitt liv för att förverkliga sina drömmar. Otidsenlig var hon både framåt och bakåt. Det var en lott som var tung att bära men också en förutsättning för hennes livsverk. Hon var ett sagans barn som flydde in i sagorna från en verklighet som inte ville veta av sagor. *Jag tror på sagodikt och verklighet som paralleller*, skriver hon. De som ännu minns henne kanske mest av allt förknippar henne med dockteater.

Den osynliga handen

Från mina år i Södra Pajpis folkskola bär jag med mig ett minne som inte bleknar. Mona Leo besökte skolan med sin dockteater. Henne minns jag bara som en mörkklädd gestalt, det är

”den osynliga handen” jag minns. Undret som ägde rum på den lilla dockteaterscenen har gett ett bestående avtryck i min själ.

Varför gjorde Mona Leos föreställningar ett outplånligt minnesavtryck? Skolflickan som var jag njöt med alla sina sinnen, skrattade och grät och absorberade föreställningen med hela sitt hjärta utan att reflektera över varför det var så underbart.

I efterhand har jag förstått att det Mona Leo bjöd på var en fullständigt unik gåva. Hon gav sin publik en verkligt stor konstupplevelse. Hon tolkade urgamla folksagor lyhört och innerligt. Hon fick publiken att gå in i sagans värld och känna delaktighet, tillhörighet. Hon förmedlade en skatt som tillhör oss alla. Var och en av Mona Leos dockor är dessutom utsökta konstverk. Dockorna har ansikten som speglar själen: stora ögon och känslig, uttrycksfull mun. Jag kan se dem för min inre syn: Janne med sin ostyriga hårtofs och nyfikna lilla ansikte, Döden, djupt allvarsam, aristokratisk, men inte skrämmande, den undersköna prin-

sessan, bräcklig och oskuldsfull ...

Jag har hört en svensk dockteaterexpert hävda att dockorna helst ska ha tomma ansiktsovaler så att barnen själva får föreställa sig dockornas minspel. Det är, tycker jag, en elitistiskt utsaga från en som nog inte sett Mona Leos dockor. Barnens fantasi behöver näring. Barn behöver komma i kontakt med äkta konst. Det var nog en av Mona Leos hemligheter att hon förmådde skapa dockor som var besjälade.

Under sina turnéer mötte Mona Leo ofta en publik som inte var van vid sagor, som inte hade sett äkta konst. Hon blev den som bjöd på den första sanna konstupplevelsen. För många efterkrigsbarn låg fantasins värld i träda. De barnen skulle inte ha kunnat uppfatta den blanka ansiktsovalens själ. Jag vet att många av barnen i min skola inte hade sett **John Bauers** sagoillustrationer. De hade ingen bokhylla fylld av barnböcker. De hade inte en mamma som läst **H.C. Andersens** sagor om kvällarna. Ändå fylldes också deras hjärtan till brädden av Janne-dockans upplevelser.

Mona Leos osynliga hand lät dockorna röra sig på det sätt deras karaktär krävde. Hennes röst skiftade färg, varje docka hade sin egen stämma. Hela hennes sätt att gestalta sagan ägde en äkthet som gjorde sagan sann så som all stor konst är sann.

Sagens språk är titeln på en bok Mona Leo gav ut 1965. Hon skriver:

När jag ägnar mig åt sagor är det för att jag tror, att just här i denna fantastiska symbolvärld, som är uraldrig, kan man upptäcka formens och människans väsen.

Mona Leos första docka "Döden - Ahasverus", från 1951.

Sagan står nära vårt eget livs saga – det är nödvändigt att klargöra. Jag tror att vi alla, var för sig, är hjältar och hjältinnor i livets saga, i denna illusionsvärld som vi föds till. Sagens symbolik är otroligt mångfacetterad. Som en åttkantig kristall kan man hålla en sinnebild i handen och se det som just i det ögonblicket har en väsentlig sak att meddela.

Så var jag en tid sagoberätterska med mina sagogestalter och upplevde att sagan som är så fjärran från vår verklighet ändå finns mitt ibland oss. Vi kan aldrig vänta oss annat än det oväntade i sagan.

Sagan talar på ett enkelt språk om det som är oerhört väsentligt. Form som finns men förvandlas. Naturen skapar evigt på nytt. I sagens värld tillämpas

denna omvandlingslag lekande lätt och snabbt. Bortom det sunda förnuftet avspeglas sanningen.

Barn är ett eget folkslag. Ett folkslag av individer som behöver sin fria glädje, som blir obalanserade om de inte får uppmuntran och ömhet. De skall få använda sin fantasi på sitt eget plan. Barnen behöver frihet i fantasins verklighet.

Dockteatern blir till

I sin memoarbok berättar Mona Leo hur hennes dockteater kom till. Sommaren 1951 började hon forma dockhuvuden. Det första huvudet hon skapade föreställde Döden eller Ahasverus, alls inte en docka för barn. Hennes avsikt var att göra dockor till försäljning, men det blev bara inte det slags dockor som man säljer åt barn att leka med. Hennes konstnärshänder modellerade till hennes förvåning levande sagogestalter. Hon visste inte ens att hon kunde modellera! Vad skulle hon ta sig till med dessa häpnadsväckande skapelser?

En fransk konstnär såg hennes arbeten och påpekade att det var dockor skapade för teaterroller. Hon borde starta en dockteater.

Mona Leo lydde impulsivt. Hon lät bygga en tung och opraktisk liten tråskärm och satte igång med att komponera sagospel. Fonder gjorde hon av textil. Hon hade utvecklat en särskild teknik när hon framställde sina små tavlor, så kallade "chiffonmanier". Hon gjorde landskap på sidenbotten med olika lager av chiffon, vilket gav ett akvarellaktigt intryck. Nu använde hon samma teknik i större format för fonderna. Ibland använde hon också plast. Resultatet blev häpnadsväckande vackert

och gav ett perspektiviskt djupintryck.

Hennes första sagospel var den gamla folksagan *Fiskaren och hans hustru*.

Dockteaterns älskade maskot, Janne, kom till under hösten. En blind gammal man erbjöd sig att med sina starka händer knåda pappersmassan som Janne formades av.

År 1952 började Mona Leo spela i skolor och barnträdgårdar. Honoraren var låga, men hon knaggade sig fram. Så kom "olympiasommaren" och Mona fick engagemang för fyra månader på Borgbacken. Det var stökigt och dåligt betalt, men tidningarna skrev fina recensioner om de besjälade dockorna.

Under hösten gjorde Janne sitt segertåg i svenska folkskolor och det blev turné till Karhula, Kotka och Lovisa. Dockteatern uppträdde också på välgörenhetstillställningar arrangerade av societetsdamer. För vuxenpublik gjorde Mona Leo en Hamletparodi som rönt stor uppskattning.

Drömmen om en fast teater-scen kunde aldrig uppfyllas eftersom stadsstyrelsen vägrade budgetera ett understöd. Endast de föga inkomstbringande och otroligt ansträngande turnéerna stod till buds.

Hur orkade hon med denna osäkra och slitsamma tillvaro? Det var barnens glädje som bar henne. Självs skulle hon alltid hålla barnet inom sig levande. Därför hade hon en enastående förmåga att finna barnens våglängd. Janne-dockan var allas älskling. Det hände att barnen följde henne ute på skolgården och ropade "Janne, Janne!" I självbiografien skriver hon: *Den osynliga handen var med mig. Jag fick en känsla*

"Huvudet". En av Mona Leos favoritsagor handlade om en mor som fått en son som enbart bestod av ett huvud. Han blir ändå sagans hjälte, övervinner en rad motgångar, och får i slutet prinsessan och halva kungariket.

av stor glädje under spelets gång.

Internationell framgång

Internationell erkänsla vann Mona Leo under sin första turné i Tyskland och kanske hon därför fick en inbjudan till de internationella dockteaterföreställningarna som anordnades i Liège i samband med Världsutställningen i Belgien 1958. Trots svårigheter att finansiera resan kunde hon åka iväg med sina dockor. Dottern Veronica hade designat affischer som fanns upphängda överallt i staden. Premiären blev en veritabel succé. I recensionerna förliknas fonderna vid dikter i färg. Deras nyanser och raffinerade textur gör föreställningen till en uppenbarelse. Mona Leo fick höra att hennes teater var den bästa av alla internationella teatrar, som uppträdde i Liège! Hon fick dubbelt gage.

I Stockholm hade Mona Leo goda kontakter och dit res-

te hon med jämna mellanrum. Hon gjorde tre veckor långa turnéer i Stockholms-skolorna med minst två föreställningar om dagen. Hon fick också göra en filmen *De odödligas ö* för Sveriges television och kunde gläda sig åt strålände kritik i pressen.

I mars 1962 reste Mona Leo till Göteborg och ställde upp sin dockscen i 25 skolor och 12 barnträdgårdar.

Mona Leo besökte vänner i Zürich med dockorna i bagaget. Hon spelade i en ölstuga, i folkskolor och barnträdgårdar, i privathem, men framför allt i Teaterhögskolan. Därefter engagerades hon att spela in fem televisionsprogram med sin dockteater i Genève.

Den sista utlandsturnén gick till Oslo vintern 1967. Hon fick göra TV-inspelningar och uppträdde i skolor och möttes av stor entusiasm och värme.

Motvindar

Hemma i Finland kämpade Mona Leo oftast i motvind. Folkskolinspektören i Helsingfors reserverade pengar för bättre saker än dockteater. Mona Leo skulle inte "pracka sig på skolorna". Hon fortsatte att besöka folkskolor på landsbygden, där man gärna tog emot henne.

År 1962 förverkligades äntligen drömmen att få göra färgfilmen *Den osynliga handen* med dottern Veronica som regissör. Filmen fick strålände recensioner:

Den osynliga handen är en av årets stora filmöverraskningar. Filmens färgskala är sällsynt rik och vacker. De olika skiftningarna har liksom ett inre liv och harmonier väl med skildringens stämning. Den osynliga handen inrymmer enstaka bil-

der som är dikter i färg vars nyanser och raffinerade komposition skänker åskådarna en estetisk njutning. Den lugna rytmen befriar vår fantasi och understryker den känsla av vemod som är filmens stämning. Mona Leos dockor har karaktär. Dekoren är meningsfull. Sibelius IV symfoni är en välvald musik...

Sommarens sagovärld

När Porkkalaområdet återbördades kunde Mona Leo återvända till sin barndoms sagoskog. På en udde i Pickalaviken lät hon bygga sig en liten stuga, hennes högt älskade *Silverhus*. Här skapade hon en sagovärld för sig och dockorna. Här fick hon nya krafter och kreativiteten flödade. Många dockor kom till under somrarna i *Silverhus*. Här hade hon ro att skriva och måla.

Under några lyckliga somrar arrangerade hon sommarfester för pickalabarnen. De inbjöds till äventyrsvandring, och dockorna, isynnerhet Janne, bjöd på oväntade och spännande överraskningar.

Till sommarens höjdpunkter hörde också dockteater på Borgviks ungdomslokal i Pickala. Det var oerhört populära tillställningar. Byns barn hade ett alldeles speciellt förhållande till Mona Leo. Hon var deras egen sagotant. Fortfarande lever minnet av Mona Leo kvar i bygden.

Från scen till museum

Turnélivet slet hårt på Mona Leos krafter. 1968 köpte hon ett frontmannahus i Snappertuna. Det blev hennes nya *Silverhus*, där hon bodde året om. Hon drömde om att bygga en dockteater-

Från filmen *Den osynliga handen*, 1962.

scen i ett tomt garage på gården, men märkte att krafterna inte räckte till. Janne-dockan fortsatte likväl att uppträda på hennes födelsedagsfester. Mona Leo kände att hon levte för länge i sagan värld. En ny generation krävde realistisk underhållning. Det fanns inte plats för henne längre, tyckte hon. Hon hade alltid känt sig som en främling i värl-

den, alltid varit otidsenlig, men hon hade trott på sina drömmar med en barnlig oskuldsfullhet som var mer otidsenlig nu än någonsin. Djupt inom sig visste hon att sagan aldrig tar slut. För sagan finns alltid en framtid, men själv orkade hon inte längre gestalta sagorna.

Mona Leos dockor lämnade scenen och flyttade in på muse-

Troll.

um. Först ställdes de ut på Amos Anderson-museet, sedan på Statens Historiska Museum i Stockholm. År 1983 skänkte hon hela sin docksamling till Teatermuseet där de har sitt stadigvarande hem.

Det förefaller mig märkligt att Mona Leo rönt så mycket större uppskattning utomlands än hemma i Finland. Vad var det för en Jantelag som lade krokben för hennes drömmar om en fast scen? Varför måste Mona Leo förbli en engångsföreteelse istället för att få erkänsla och möjlighet att inspirera till en rik och besjälad docktradition hos oss? Det är min övertygelse att med en ekonomisk satsning på Mona Leos dockteater skulle Helsingfors stad ha kunnat ståta med en av de absolut främsta dockteatrar- na i Europa.

En sådan satsning skulle ha gett mångfalt igen. Nu tvingades Mona Leo istället leva i ständig ekonomisk osäkerhet och slita ut sig på långa landsortsturnéer – visserligen till stor glädje för tusentals barn och en liten flicka i Södra Pajpis folkskola som aldrig kommer att glömma den osynliga handens magi.

Mona Leo (Monica Ehrström)

f. 26.4.1903 i Helsingfors

d. 5.8.1986 i Ekenäs

Gift med 1) Olof Enckell, son: Kristofer Enckell

2) Paul Heinrich Leo, dotter: Veronica Leo

Mona Leo verkade som författare, sidenmålare, möbelkonstnär, smyckeskonstnär och dockteaterskonstnär

Bibliografi:

Sagan om Sing-Sang, Ru-Tuki och Månungen, berättad och illustrerad av Monica Ehrström 1920

Marcus och hans katt, barnbok, berättad och illustrerad av Monica Ehrström, 1923

Barnens rimbok. Gamla goda barnkammarrim med bilder av Monica Ehrström-Enckell 1927

Miknoons sånger, lyrik, 1935

Livet älskar dig, prosa, 1940, 1970

Resan till Måndurgistan, barnbok med 37 illustrationer av författaren, 1942

Resan till Måndurgistan, illustrerad av Veronica Leo 1983

Fireli och Mireli, barnbok illustrerad av Veronica Leo 1955

Sagans språk, faktabok 1975

Att leva sitt liv som ett barn (Ur dagböcker 1911–1971), memoarer 1983

Dockfilmer:

Den osynliga handen 1962

Den gyllene grenen 1964

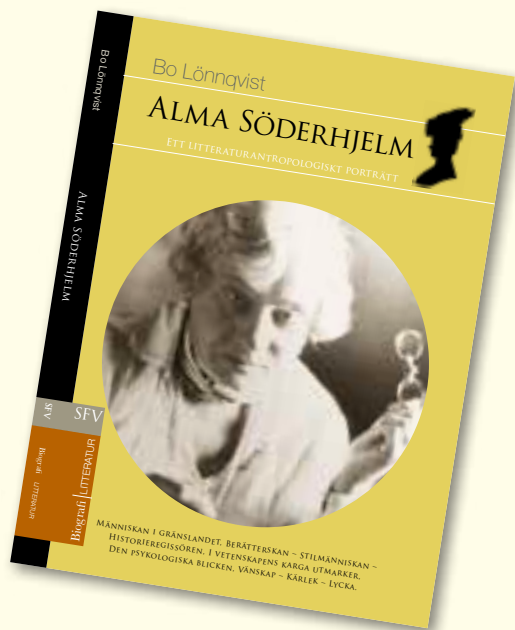
SFV på bokmässan i Helsingfors 24–27 oktober

Ny biografi i SFV:s biografiserie:

Alma Söderhjelm – Ett litteraturantropologiskt porträtt

På Bokmässan i Helsingfors lanserar SFV den femte boken i SFV:s biografiserie över finlandssvenska personligheter och profiler som riskerar att glömmas bort. Nu står den kalejdoskopiska författaren och historikern Alma Söderhjelm i tur.

Bo Lönnqvists bok målar även upp en bild av Alma Söderhjelm samtida intellektuella kultur. Alma Söderhjelm är historiker, politisk aktivist, kåsör, poet, teater- och filmrecensent, memoar-, roman- och skådespelsförfattare, professor, samt vårdare av vänskaps- och sällskapskultur.

BIOGRAFIN ÖVER Alma Söderhjelm har skrivits av professor emeritus Bo Lönnqvist, som haft Alma Söderhjelm som forskningsobjekt och intresse i snart femtio år.

– Tanken på att närmare tränga in i Alma Söderhjelm liv grep mig redan 1967 genom att jag fann hennes bok Kulturförhållanden under franska revolutionen i ett antikvariat i Helsingfors. Boken fånglade genom sitt kulturbegrepp, som vid den tiden starkt fördes fram inom etnologin. Söderhjelm var i min barndom fortfarande mycket levande, hon nämndes och citerades. Hon är värd att minnas, säger Lönnqvist.

Lönnqvist har valt att bygga upp sin biografi tematiskt och inte kronologiskt. Det är enligt Lönnqvist det enda ärliga sättet att närma sig Alma Söderhjelm.

– Alma Söderhjelm levde historia, hon skrev om människan i historien, hon blev historia. Hon

efterlämnade både historia och historier. I denna bok förväntas läsaren vrida det hemlighetsfulla kalejdoskopet, leksaken – med sols eller motsols – och fånglas av det mångskiftande i människans väsen som kulturvarelse.

Enligt Lönnqvist hade det varit bekvämt och enkelt att skildra Alma Söderhjelm i någon av hennes förväntade eller föreskrivna roller. Men då han inte är historiker eller litteraturforskare, utan kulturanthropologiskt inriktad etnolog, hade det inte för honom varit försvarbart att skriva en kronologiskt uppställd, klassisk biografi.

– Det hade blivit ”en värdefull tråkighet”, som Alma själv skul-

le hade sagt det. En sådan krönika, med anspråk på fullständighet, skulle ha blivit alltför ytlig och rationalistisk, när man står inför en så sällsynt person som Alma Söderhjelm.

Det här är ett generellt problem inom biografigenren, anser Lönnqvist; biografobjektet, människan, presenteras oftast som ett helgjutet resultat av livet.

– Det blir ett ”livsverk”, ett åskådnings- och forskningsobjekt som skall utredas och förklaras. Målet, den slutliga kanon, nås genom att först dissekera objektet under olika skeden av levnadsbanan. Resultatet kan väl närmast liknas vid ett obduktions-

– En kronologiskt uppställd, klassisk biografi hade blivit ”en värdefull tråkighet”, som Alma själv skulle hade sagt det. **BO LÖNNQVIST**s biografi över Alma Söderhjelm är tematiskt uppbyggd.

protokoll.

Lönnqvist bok målar tack vare sitt grepp upp även en bild av Söderhjelm samtida intellektuella kultur. Alma Söderhjelm är historiker, politisk aktivist, kåsör, poet, teater- och filmrecensent, memoar-, roman- och skådespelsförfattare, professor, vårdare av vänskaps- och sällskapskultur. Förutom det litterära har Lönnqvist även tillmätt texterna ett narrativt värde. Det väsentliga är inte alltid vad som sägs, utan även hur det sägs.

– I biografiska verk dras ofta en gräns upp mellan fakta och fiktion. Alma Söderhjelm var och förblev en gränsmänniska, en konstnär i livsvirveln. Att skriva om henne innebär också att ifrågasätta rationaliteten som metod, och att acceptera och poängtera det osammanhängande, det ofullbordade, det motsägelsefulla, det irrationella. Hon behärskade konsten att röra sig i gränsmarkerna på ett inspirerande, utmanande och fruktbart sätt. Orättmä-

SFV:s program under bokmässan i Helsingfors:

Edith Södergran-scenen torsdag 24.10 kl 13

Författaren **Pia Heikkilä** intervjuas av Wivan Nygård-Fagerudd om biografien **Anna Bondestam – det röda Svenskfinlands röst**.

Totti-scenen torsdag 24.10 kl 14.30

Professor emeritus **Bo Lönnqvist** intervjuas av Peik Henrichson om biografien över **Alma Söderhjelm – Ett litteraturantropologiskt porträtt**. OFFICIELL BOKLANSERING.

SFV:s monter finns på området DEN FINLANDSSVENSKA BOKEN

tigt blev hon beskyldd för att inte klart och tydligt skriva för forskarsamfundet, samtidigt som hon anklagades för att skriva för svårt för ”vanliga läsare”.

De främsta källorna till Lönnqvists bok är Alma Söderhjelm egna verk. De utgörs av 23 vetenskapliga arbeten, fem romaner, en diktsamling, ett skådespel och ett filmmanus, tre memoarböcker, samt åtta samlingar av kåserier ur dagstidningar. Alma Söderhjelm tre självbiografier har

Lönnqvist analyserat i detalj, och utöver detta har han sökt en nyckel till personligheten i de tio dagböckerna, främst de fem första som handlar om åren 1917–1927. När det gäller Söderhjelm stora korrespondens har urvalet begränsats till sådant som belyser hennes personlighet. Nittiosex av Alma skrivna brev till väninnan Thyra Klinckowström åren 1913–1948 har däremot analyserats ingående.

RABBE SANDELIN

Bokmässan har Tyskland som tema

Finlands största litterära evenemang, Bokmässan i Helsingfors, sker i det förnyade Mässcentrum i Helsingfors den 24 till den 27 oktober. Programutbudet är stort, bara i de svensk-språkiga programpunkterna på Edith Södergran- och Tottiscenerna uppträder i år 220 författare, redaktörer, forskare, illustratörer, skådespelare, kulturarbetare, journalister och andra experter.

MÄSSANS ÖVERGRIPANDE tema är i år Tyskland. Över tjugo författare och experter har bjudits in till mässan av Goethe-institutet i Helsingfors, berättar Bokmässans programchef Stig-Björn Nyberg, som i år axlar programansvaret för tredje gången.

– Tyskland och Goethe-institutet som samarbetspartner passar mycket bra. Goetheinstitutet i Finland fyller femtio år i år, och Finland kommer å sin sida att vara temaland under den tyska bokmässan i Frankfurt nästa år, vilket är en stor framgång, och chans för den finländska litteraturen.

Tyskland deltar i mässan med tre specialteman: hållbar energihushållning, de europeiska romerna, och sexualitet i högre ålder. Över sextio diskussioner och författarintervjuer sker kring temalandets programpunkter.

Mässan öppnas torsdagen den 24 oktober av författaren, filmregissören och politikern Jörn

Programchef **STIG-BJÖRN NYBERG** presenterar årets Bokmessa, nyheterna och programmen. SFV är utställare för tredje gången.

Donner. Tyskland representeras av Goethe-institutets president **Klaus-Dieter Lehman**, Frankfurts mässans direktör **Jürgen Boos** och Tysklands ambassadör **Thomas Götz**.

Helt nya programpunkter för i år är bokcirkelarna, vetenskapstorget och berättelsedalen.

– Barnsidan har förnyats helt. Vi kunde under tidigare år konstatera att det inte var någon större idé att intervjua barnboksförfattare enligt det traditionella scenkonceptet. Ingen kom för att lyssna på dem, framför allt inte barn, som borde inspireras till mer läsning, säger Nyberg.

I stället kommer barnboksförfattarna denna gång att läsa sina alster för sin riktiga målgrupp, d.v.s. barnen. I närheten finns också en barnvaktstjänst för barn över fem år, som drivs av Leirikesä r.y.

Även ungdomssidan har förnyats rätt så radikalt.

– I stället för att gamla gubbar som jag skulle intervjua ungdomarna på de ungas scen, har eleverna vid Kallion ilmaisutaidon lukio fått ansvar för hela helheten: bokvalen, teman och diskussionsprogrammen.

– Vetenskapstorget igen är en ny satsning som vi modellerat enligt förlagan på Bokmässan i Göteborg. Programpunkterna där arrangeras av Vetenskapliga samfundens delegation och deras samarbetspartners. Den här sortens program har varit oerhört populära i Göteborg.

Den finlandssvenska boken

De finlandssvenska arrangemangen, den svenska avdelningen och alla program har även detta år producerats av Svenska litteratursällskapet i samarbete med

Det förnyade Mässcentrum väntar i år minst lika många besökare till Bokmässan som i fjol: 72 000.

förlagen och övriga medverkande organisationer. Programchef **Agneta Rahikainen** utlovar speciellt mycket debatt i år.

– Samtal förs om varför Finlands svenska historia väcker så starka känslor, om rättvis handel, Ryssland och feminism, om livet i förort och fattigdom, om religionens roll i samhället, kroppsfixering och vampyrism, om arbetsmarknaden och ungas möjligheter att få anställning, och om små cirkel och jäv, berättar Rahikainen.

Dessutom kommer Edith Södergran- och Totti-scenen att bli scen för flera diskussioner om det svenska språket, dialekter, språkutveckling, ortnamn och språkvård.

– Också biografier är lika populära som förr. Biografier om författarna Anna Bondestam och Alma Söderhjelm (se separat info

på sidan 42 om SFV:s program), som också var professor i historia, har sin plats i programmet, liksom Fabergékonstnären Alma Pihl och fotografen och mångsysslaren i nöjesbranschen, K. E. Ståhlberg. Jörn Donners Mammuten är en självklarhet på mässan, men också Robert Åsbackas självbiografiska bok om kampkonst och litteratur och Merete Mazzarellas handbok i att skriva självbiografiskt.

På fiktionssidan lyfts bl.a. fram författare som Philip Teir, Erik Wahlström, Zinaida Lindén, Tomas Jansson, Kjell Westö, Johanna Holmström, Sanna Tahvanainen, Henrik Jansson, Malin Kivelä, Agneta Ara och Anders Larsson.

– Även svenska författare med rötter i Finland gästar mässan. Susanna Alakoski och Eija Hete-kivi Olsson utkommer på finska,

men uppträder också på svenska. Herman Lindqvist samtalar om det svenska i Finlands historia. Och Svenska Akademien deltar i år både som utställare och programarrangör. Ledamöterna Tomas Riad, Sture Allén och Bo Ralph möter forskare från Finland och diskuterar det svenska språket i möte med det finska och det finlandssvenska.

Poesin glöms inte bort

Litteraturåret har varit ovanligt rikt på poesisidan.

– Poesiåret uppmärksammas i form av både samtal och uppläsning. Bland poesiförfattarna kan noteras bl.a. Martin Enckell, Elsa Boström, Ralf Andtbacka, Bosse Hellsten, Henrika Ringbom, Bo Carpelan, Gösta Ågren och Peter Sandelin.

RABBE SANDELIN

Gustaf WIDÉN

Journalisten och författaren Gustaf Widén är medlem av SFV:s styrelse.

Måste vi ge upp dagstidningen?

FINNS DET över huvud taget goda tidningsägare?

Frågan har sysselsatt mig hela mitt medvetna liv, eftersom dagstidningen som begrepp har varit det i särklass viktigaste elementet i min "bildningsväg". Jag har jobbat både på privatägda och stiftelseägda tidningar; min erfarenhet är att de privata ger mycket större spelrum för egna initiativ, förutsatt att ägarna hyllar i ordets sanna mening liberala ideal. Men jag erkänner att min tid på redaktionsgolvet avspeglar en förfluten lyckligare verklighet, fjärran från dagens tumultuariska medielandskap.

JAG VÄXTE upp i en familj präglad av ekonomiskt tänkande, men tidningar och böcker gavs det aldrig avkall på. Ända från mina första läsande år har det tryckta ordet varit mitt hem. Ett liv utan tidningar är för mig en otänkbar tanke – och jag avskyr medieekonomernas nya mantra som går ut på att papperstidningen snart är död.

Ändå inser jag att den så kallade utvecklingen accelererar med en fart som ingen kunnat förutspå. Vi är teknikens fångar, på gott och ont. För oss som inte är särskilt tekniskt begåvade eller intresserade

– och det är fler än teknokraterna tror! – kommer framtiden att bjuda på många prövningar. Ibland har jag faktiskt lust att ropa: stanna tåget, jag vill hoppa av! Eller åtminstone kunde väl den osynlige lokföraren bromsa in emellanåt?

En sak är klar: jag gillar inte läget. Men en enskild journalists eller mediekonsumentens åsikt lär inte ha stor vikt i det här sammanhanget. Förmodligen är vi tvungna att acceptera att dagstidningen som pappersutgåva försvinner, eller förvandlas till en produkt för en liten upplyst elit, som är redo att betala för analys och fördjupning – och för löner och arvoden till kvalificerade skribenter. På ett internationellt plan kan den lösningen kanske fungera. Men i den lilla värld som är Norden och den ännu mindre värld som kallas Svenskfinland ter sig den massmediala framtiden oviss, för att inte säga mörk.

DET VILAR något yrvaket över tidningshusens agerande. På många håll har den ekonomiska ledningen reagerat på ett väldigt kortsynt sätt, något som började redan i internets barndom. Styrda av en eufori som närmar sig naivitet öste tidningarna ut gratismaterial på webben; ingen tyck-

tes ha en tanke på att man samtidigt grävde sin egen grav. Pengarna kom ju från annonsflödet i den stabila papperstidningen och alla de trogna prenumeranterna. Visst hördes varnande röster, men ingen tog dem på allvar.

Man behöver inte vara mycket till kapitalist för att inse att nyheter och kvalificerat journalistiskt material som distribueras gratis inte kan vara någon lysande affär. Motdraget blir att välja kommersialism och underhållning, "studiodebatter", av den typ som Aftonbladet i Sverige så framgångsrikt producerar. Men vem vill att hela medievärlden ska styras av ett kvällstidningskoncept?

DEN VANE och medvetne tidningskonsumenten finner alltid sin väg i jakten på kunskap, oberoende av om den distribueras virtuellt eller på papper. Men risken är stor att tidningen som förmedlare av grundläggande demokratiska värden monteras ned.

Faktum är att det finns en stor skillnad i hur vi läser på papper och på nätet. Vid datorn eller läsplat-tan gäller de snabba rycken, de korta nyheternas flöde. Några enstaka klickar och man är informerad om det viktigaste i nyhetsväg. De långa, insikts-

fulla artiklarna, kommentarerna och kolumnerna får med all säkerhet färre läsare. Och det betyder förstås att den sammanlagda mängden av vetande och insikter minskar. Yta i stället för djup, mångfald ersätts i värsta fall av enfald.

LETT finlandssvenskt perspektiv är det svårt att i skönja någon hållbar strategi, utom att de anställda tvingas leva under ständigt permitteringshot. Ekonomerna inom den ledande mediekoncernen KSF Media har länge in absurdum hävdat att varje tidning ska bära sig själv. Nu har sanningen uppenbarats sig också för dem. Det är en omöjlig tanke att en tidning som Hufvudstadsbladet – med en upplaga i fritt fall – någonsin skulle klara sig utan stora kapitalinsatser från ägaren. Hbl har inte givit vinst i modern tid – och lär aldrig göra det om man håller fast vid någon sorts kvalitetskrav. Sådana är finlandssvenskhetens villkor.

Inte ens med Konstsamfundets miljoner kan man köpa sig en framtid, där medier på svenska är en självklarhet i Finland.

Om en skeppstimmerman och hans kista

I arvet efter min far ingick en sjömanskista. Den hade vid det laget gjort god tjänst i väl hundra år, senast som en malsäker förvaringslåda för vantar och vintermössor. Min dotter ville återbruka kistan som förvaringslåda för barnbarnens stövlar och regnställ, hinkar och spadar. Det skulle gå för sig. Först fick jag bara torka av och spika ihop den vittberesta sjöfartsmöbeln.

TYVÄRR ÄR kistan inte helt komplett längre – det finns inte några kärleksbrev kvar i kistelärkan, utan endast en psalmbok från 1849, som har bytt ägare minst fyra gånger. Självt har jag varit medveten om kistans existens i några och sjuttio år. Åtminstone sedan jag som tvååring gömde mig i kistan och somnade under locket med bilden av barken FAWELL av Helsingfors målad på lockets undersida.

Eftersom jag antog att såväl kistan som jag själv redan seglat färdigt, bestämde jag mig för att överlåta den i dotterns vård med ett nytt, själtillverkat kistebrev. Kistans ande, kanske Klabaüterman själv, mumlade om att den gamla lådans historia ännu inte var slut. Kistans ande var ännu inte på väg att flyta iväg mot den kosmiska glömskan bortom de

Dan Weissenberg.

blåskimrande Magellanska molnen. Kanske kunde kistan rentav lära oss något?

Det visade sig förvånansvärt lätt att ta reda på den anspråkslösa lådans historia. Proveniensen är rak och intygad av ägarna själva. En sentida innehavare var sjömannen Anton Törnqvist, född på Kimito mot slutet av 1880-talet och senare timmerman i åboläniska och åländska segelfartyg. Skolskeppet FAWELL var ett av dessa. Den gubben hade jag lyssnat till som pojke, för länge sedan, efter krigsåren och fram till freden. Lådans dofter väckte min nyfikenhet. Kistans liv och Anton Törnkvists liv sammanföll med den relativt okända allmogeseglationens sista årtionden, en epok som snart höls i dimma, dis, tåka och fåk. Därför kan det vara motiverat att väva samman kistans berättelse, Antons liv och bondeseglationens sista tid.

Bondeseglationen

När Anton Törnqvist i unga år sökte hyra och anmälde sig på Ki-

mito sjömanshus förekom ännu rester av den skutsjöfart som kallats allmogeseglation kring kusterna. Begreppet betydde att en by byggde sig en gemensam skuta och seglade med egna handelsvaror eller betald last. Transportbehovet var stort: Malm från Utö till bruken i Finland, sockerbetor från och kalk till gårdsbryggorna, brännved till köksspisar och tegelbruk. Sten till Stockholms gator. Sågat virke, ribb, ved, gruvprops, spannmål, tegel, gädda, torrströmming, salt, socker och sirap, foderkakor med mera, i allt vidare cirklar, eller så långt skutskepparnas obefintliga behörigheter räckte. Just ingen skeppare hade kaptens- eller styrmansbrev. Kompetens saknades däremot inte. Gubbarna nere i akterkajutan hittade till Stockholm med förbundna ögon – rådde sedan ärtsoppsfåk och horkan eller åska och drivis. Fåk är engelska och betyder fog.

Under Antons tid var allmogeseglationen redan stadd i tydlig minskning. Redare bakom alla hundrade galeaser, briggjar, jakter och hermafroditbriggjar var inte längre kusternas seglarbönder, utan stadsbor, redare och handelsmän. Omsider togs merparten av frakterna omhand av grosshandlare och redare i städerna utmed kusten. Man behövde större fartyg, och lät bygga eller köpte skonare eller barkar av SIGYNS

storlek, cirka 300 ton. De gamla skutorna blev bryggor och vågbrytare, men nya skepp dök upp i horisonterna. På akterdäck stod unga men behöriga sjökaptener med sextant i näven och guldmärke i Vegakepsen.

Av skepparna krävdes nu sjötid, examen och behörighet för allt större hav. Av Anton och hans skeppskamrater krävdes lydnad. Alternativ gavs inte. Tolvåriga pojkar kunde inte rymma eller emigrera. Men de dög som soppkockar och rostknackare. Skutorna växte. Östersjö- och Nordsjöhamnar blev nya destinationer. Några skeppare noterade att Nordatlanten bestod av vanligt vatten. Några åter gick till spanska saliner med byggvaror och fraktade hem salt i retur. Svarta havet och norra Stilla havet var lönsamma destinationer för något dussin större skonertskepp med Rysslands flagga i mesangaffeln.

Minst två barkar utrustades av John Jacob Julin i Åbo för valfångst i Stilla havet. Ett enstaka skepp, Strömmabygget PRIMUS, Finlands stoltaste fartyg, var på hela 1 148 ton, jämfört med vanliga 300 ton. Hon var först med

Olivia.

Delfin. I skutans besättning ingick Anton Törnqvist, timmerman. Båda skutorna är goda representanter för den åboläniska bygdesjöfarten.

att segla världen runt. Någon skall ju vara först. Och någon sist. Och någon skall vara sjöman också:

– Det kommer aldrig någon motor i EUGENIA sa Storö-Oskar om sitt fartyg. Han förde Finlands sista seglande fraktjakt från 1879 till 1953. Gran ruttar, järn rostar. Furu brinner upp. Oskar fick bevittna allmogeseglationens långsamma sotsdöd. 160 år efter första kölsträckningen seglar

idag endast ett enda fraktfartyg – just precis: EUGENIA av Väst-anfjärd. Oskars EUGENIA är återuppstånden. Om inte till gagnet, så åtminstone till namnet. Hon har chansen att segla om den ärevördiga damen SIGYN, som ännu fåfängt kråmar sig i Aura å, och sukter efter Karibiens passader.

Så var det en gång kring hela kusten, med lilla Väst-anfjärd som bäst i klassen. Och rätt många fyrk till bygden drogs, skriver Allan Gustafsson i Åboländsk bygdesjöfart 1970.

Antons kista

Antons sjömanskista hade levt ett hårt liv. Den var som sig bör tillverkad av en tidig ägare själv, och efter beprövad fason: Knähög, meterlång och lite smalare upptill. Den skulle vara av röd furu, och in- och utvändigt grön, därför att den gröna färgen innehöll arsenik mot löss och pankor. Handtagen i gavlarna krävde skicklighet i sjömaning. Det var besvärligt att tillverka snygga fallrepsknopar på korta stumpar av tjärhampa. Det hände att skansen blev överspolad. Då kunde kistorna segla omkring i två-tre fots vatten. Därför skulle de vara →

Målningen "Wijks tjänare" hänger i kommunfullmäktiges plenisal på Kimito. Personerna är fr.v. Daniel Melander, trädgårdsmästare, Karl Holmberg, snickare och träkarl, Johan Eriksson, ladugårdskar, och "Heikko", Henrik Henriksson, postbärare. Tavlan är målad av Axel Hartman, möjligen i nära samarbete med dåtida ägaren till Wijks gård, Kasper Wrede.

Ägarnas inskrifter berättar tydligt om psalmbokens historia och provinens.

→ vattentäta med sinkade hörn och ha adekvat barlast. Locket täckte Anton med nollans hampduk, helst från Arbroath i Skottland. Duken målade han med svart oljefärg. Höjden var bestämd: De skulle vara lagom höga att sitta till bords på. Kistorna drogs fram vid skaffningsdags och sköts efter avslutad måltid in under de nedre kojerna. Resultatet: En låda i trä, inget speciellt. Förvaringsplats för landgångskostym, underkläder, snus, Bibeln och psalmboken. Och kistebrev – bränslet till längtans låga.

Snickare på Wijks gård

Mot slutet av 1940-talet var Anton snickare på Wijks gård på Kimito, som då ägdes av min morfar, forstmästare Ragnar Reinius. Mina egna minnen om Anton härstammar från sena 1940-talets pojkar. Han var då en nerkrympt och knotig gubbstubbe som sannolikt led av diverse krämpor, såsom reumatism, tandlossning och gubbsjuka – åkommor som tidens läkarkonst inte ansåg värda att åtgärda. Blev reumatisten alldeles outhärdlig gick det an att sätta sig i en myrstack om våren.

Anton och hans lilla lilla gumma och hennes lilla lilla katt som jag glömt namnen på bodde i en liten liten stuga ett par kilometer från gården. Stugan med jordgolv och ett enda rum låg i slutningen över Långträsk, en smärre mörtgöl utan anspråk på att tävla med strändernas svall och sirenernas sång bortom horisonterna.

För Antons del var suset i gårdsbjörkens krona på den tiden nog. Antons lilla gumma lyssnade heller inte på vindarnas budskap. Hon hade fullt upp med att hämta vatten till landen från en grop i en skogssänka där Anton grävt ner en tunna. Han hade också tillverkat oket och de två träpytsarna för vatten.

Gumman odlade kejsarliljor, kungsljus, potatis och grönsaker. Många vattenvandringar om dagen. Intill stugdörren växte ett krikonträd, i slutningen fågelbär och syren. Alldeles säkert även rabarber. Hon hade vita rosor för blommornas skull och vresrosor för nyponens. Torpets soliga söderläge gav tidiga blåbär och solvarma smultron för oss barn på väg till och från skolan. De varma högtrycken från Ryssland fick få-

gelbären att mogna redan i juni. Sannolikt fanns där också något äppleträd med mossig stam. De vita syrenerna från Sveaborg blommar där än.

Sina arbetsdagar på Wijk tillbringade Anton i sin snickarverkstad i en stenbyggnad vid stallbacken – en mörk och dystert arbetsplats med grådammiga fönster. Inredningen bestod av hyvelbänk, slipsten, svarv, öppen eldstad och en samling bräder och plank på tork, upphängda i taket eller i en dammig virkeshög på golvet. Där bakom hade Anton också sin pisspotta. Plankorna bar Anton på sneda axlar och krumma ben från gårdens sågverk bortom många hundra tunga steg till sin universalverkstad. Först några år efter krigsslutet drogs elektrisk ström till gården, varför Anton under vintermånaderna mest arbetade i skenet av en oljelampa. Karbidljus gillade han inte. Eldstaden matade han med hyvelspån och spillbitar, men den hårt hållna elden rädde inte på stenväggarnas rimfrost. Spisvärmens behövdes för att lösa upp dagens behov av lim – röda skivor som av

stelnad gelatin. Limmet luktade fisk och löstes upp i en kastrull i vattenbad. Antons främsta uppgift var att hålla gårdens alla åkdon i användbart skick: Kärror, slädar, seldon. Sådant som farit illa i arbetet på fälten och i skogarna. Även vattenkälkar, skidor och allt annat som vi pojkar haft sönder i källbackarna.

Ordet "omöjligt" ingick inte i Antons språk. Allting gick att laga. I hans vokabulär ingick ramsan "Gör det bra, gör det fort, och gör det vackert också." Det kunde hända att han åtog sig att få igång ett väggur. För större arbeten behövde han kanske hjälp, såsom vid reparationer av en lada som vintersnön knäckt ryggåsen på, eller vid hopsättningen av stora vattentiner av precisionshyvlad björk. Tunnorna eller faten rymde en eller två kubikmeter fint hushållsvatten, och läckte aldrig. Vattnet kördes upp till mangårdsbyggnadens köksdörr och hem till oss i förvaltarbostaden i hästdragen trätunna. Men korna hade vattenledning. Under kalla vintrar frös allting. Såväl kornas rostbruna kranvatten som bättre folks hästdragna finvatten. Äm-

baret på vår köksbänk kunde på morgonen ha ett fingertjockt islock. Blev det kallt länge blev hela livet som att elda med is.

Vid större arbeten såsom uppsättning av ett nytt träkar kunde pappa tilldela honom en snickardräng som tunnbindarlärling, men hyvlandet lämnade Anton aldrig ifrån sig till någon gesäll. Sina verktyg tillverkade han själv, med hjälp av smeden. Även weggarna (kilklämma för bordläggning av båtar, på originalspråket *wedge*) och den långa rubanken var hemmagjord. Möjligen var hans bila – en skrämmande stor, svart och tung bödelsyxa – importerad från Fiskars eller Tykö. I Antons verktygskista fanns bland hemmasmida borrar och navare för timmerbyggen även en trollpacka för avritning och mallning av spant och bottenstockar till småbåtar. Skruvnektarna för limning hade en svarvad gånggång i trä, med motsvarande gångor i spännblocken. Var Anton på gott humör kunde han visa oss en äkta diamant, stor som ett sparvöga, infälld i glasmästarskärens spets.

Sjömanskistans innehåll av-

vek från verktygslådans. Bland de mera udda hjälpmedel som Anton förvarade i lärkan fanns ett förråd av soda mot halsbränna, salisylpulver av märket HOTA för värk, rostad cikoria för kaffepannan, en burk sakarinpiller och – *Psalmboken*. Längre hade bokens läderpärm kvar en bitter doft av rysk mahorka, råto-bak med ludna blad som Anton själv odlade bakom avträdet. Där emot innehöll inte kistelärkan några kärleksbrev längre. Även mahorkan var utbytt mot fabriksmärken som Arbetaren eller Saimen från Jakobstad.

Svarven var en historia för sig. Det stora drivhjulet av trä hängde i en konsoll i taket och drevs med rem från tramporna – som på en stor spinnrock. Från hjulet i taket ledde en rem till docken och arbetsstycket som vi pojkar trampade till hissnande hastigheter. Anton svarvade på ögonmått, kanske på styret till en sparkstötting eller benet till en pinnstol. Och det ville så gärna bli bra. Alla kan allting. Någon kan bättre.

Psalmboken

Psalmboken i kistan var inget

nyförvärv. Den trycktes i Stockholm 1849 och köptes av Leander Törnqvist samma år. Pärmsens insida har fyra ägartexter. Den första lyder:

Denna Psalm Tillhör Leander Törnqvist 21 Oktober 1849. Han förtydligar: Leander Törnqvist är rätta ägaren till denna Psalm Bok den 1 oktober 1849. Denna bok Kostar 50 kopek silf 1889 den första Mars. Nästa notering är: Köpt år 1936 på Karl Törnqvist's auktion av D.v. Weissenberg vilken nu är rätta ägaren till denna bok.

Karl var född 1870, och äldre bror till Anton som föddes 1877. Karl höll till i Lillvik Östergård, ett torp som inte existerar längre, och Anton i Lövås som var en utgård till Wijk. Själv har jag tillagt: 5 – Vid D.v. Weissenbergs frånfälle tillföll denna bok sonen Dan Weissenberg, som för tillfället är rätta ägaren. Göteborg 1998.

Den svenska psalmboken trycktes av Beckman i Stockholm under en tid då man inte kastade någonting, utan sparade på allt: Man vet aldrig. En hundrafemtio år gammal psalmbok kan vara särskilt bra att ha om man skall reda ut om Karl Törnqvist var Leanders son och möjligen Antons farfar. Denna utredning pågår för närvarande. Källorna är Kimitoöns samlade kyrkböcker.

ANTONS KISTA blir aldrig helt tom. Den innehåller ännu inte skrivna, ännu inte berättade och kanske upplevda berättelser om händelser som kanske aldrig inträffar. Det centrala – men osagda – i dessa berättelser är *Tiden*, den irreversibla, och människorna som levde i den, i sin normalitet, i sitt dåtida nu, i vårt historiska nu, utan att veta mer om den än vi gör om vår tid.

De hade sina villomeningar, vi bidrar med våra, en mansålder i taget. Men med vad?

LEANDER, KARL och Anton Törnqvist och deras tusende skeppskamrater under 1800-talet stretade envar med sitt lilla, men åstadkom tillsammans något stort: En framtid. Vår tid. De pojkar och unga män som i brist på annat tog hyra på kustens små lastdragare – havens gråsparvar – möjliggjorde existensen av människoliv utmed kusterna. Det var inte kungarna i Stockholm, inte tsarerna i Petersburg som byggde Finland. Det var inte generalguvernörerna som grundade våra samhällen, utan pojkar med yxa eller spade i sega nävar, unga män vid roder och skot. Tjugoåringar med skepparmössa, grånade gubbar med såg och plog. Tusende kvinnor som höll män och barn med mat, kläder och snutna näsor.

Det var och är det kollektiva arbetets gemensamma behållning som är samhället. Det vardagliga livets långsamma slit och ständiga ansvar som inte syns, är basen till allt. Vardagslevernet skapar inte dramatiska öden, men är grunden även till kommande tid.

Leanders psalmbok är en obetydlig liten skärva av något stort. Själv förvarar jag mina opublicerade manuskript i Antons sjökista. Där får de i barnstövlers sällskap långsamt fermentera i den gröna, vittbefarna sjömöbelns mahorkadoftande gröna dunkel. Samtidigt blir de oskrivna berättelserna respektfullt arsenikmarinerade även mot bokmal. Där får de ännu inte berättade berättelserna långsamt vänta på att bli hittade och kanske återberättade, vilket kan ske när som helst inom de närmsta hundra åren.

TEXT: RABBE SANDELIN

Postrodd

PÅ 1600-TALET ålades Björköborna uppdraget att sköta posttrafiken över Kvarken. Som lön för mödan beviljades de skattelättnader och befrielse från krigstjänst av Gustav II Adolf. Postrodden pågick ända till år 1809. Från år 1982 är Postrodden en årligen återkommande folkfest första lördagen efter midsommar. Man ror och seglar mellan Björkö (Korsholm) på finländska sidan och Holmön på svenska sidan med gamla båtar eller nyttillverkade i gammal stil. Vart annat år går postrodden i motsatt riktning.

Sommaren 2013 var vädergudarna äntligen på postroddarnas sida. De tre föregående åren kunde postrodden inte genomföras på grund av hård vind.

Skribenten hade nöjet att i år delta i båtlaget som förde *Vindöga* till en sjunde placering (av 35 startande).

– Fast egentligen är det inte fråga om en tävling. Deltagande i rodden är en helhet, som startar med att hålla båten i skick, utrusta den, och förstås sedan en chans för upptagna människor att mötas och göra något trevligt tillsammans, säger Vindögas ägare **Magnus Molander**.

Magnus deltog i år för tionde gången. Vindöga blev hans egen båt efter att han några år suttit på båtens bänkar som besättning. Hela vintern funderar han på vad som kunde förbättras till nästa år, och om placeringarna kunde förbättras – tävlingsinstinkten går inte ur.

– Nästa sommar måste rodret med fastsättningar förnyas, masterna förnyas, och kanske även

över Kvarken i ny tappning

Vindögas besättning: fr.v. Rabbe Sandelin, Magnus Molander, Johan Granlund, Petter Lingonblad (följebåt), Jens Granlund, Mattias Koskela och Mikael Molander. Tage Neuman syns på bilden nedan, sista roddarraden närmast kameran.

Vindöga mitt på Kvarken. I år var vinden obefintlig, så det blev rodd, 36 sjömil (cirka 60 kilometer), i åtta timmar.

Väl framme på Holmöns postkontor erhåller **MAGNUS MOLANDER** medalj för deltagande i tio postroddar.

Start från Svedjehamn på Björkö (Korsholm).

Både vid start och på slutrakan kan det bli trångt.

årorna. Slitaget är hårt. Bakbänken har också länge varit ett huvudbry, nu är det trångt att styra och man är i vägen för roddarna, berättar Magnus.

En annan del av charmen är att ingen postrodd är likadan som den andra.

–Alltid är det något nytt som händer. Havet, gemenskapen, tävlingsmomentet, där har du det.

Och så har vi ju förstås "efterdyningarna". Att man kommit i land efter den cirka 60 kilometer långa rodden firas av båtlagen oftast både med bastu, god mat och goda drycker.

– Det är trevligt att vara med och upprätthålla en tradition, vår skärgård är ju fantastisk, så varför inte hedra den med en postrodd varje år, konstaterar Magnus Molander.

Medlemmarnas bokspalt

Är du SFV:are och har gett ut en egen bok?

Nu startar vi en ny tjänst för SFV-medlemmarna. I denna spalt anmäler vi böcker som SFV-medlemmarna gett ut på eget förlag, på mindre förlag, eller via andra självständiga utgivare. Den enda förutsättningen är att boken kan köpas eller beställas av allmänheten. Gör så här: Skicka in en kort synopsis på boken och skribenten samt en pärmbild till redaktion@sfv.fi. Beskriv gärna bokens utformning och sidantal. Och viktigast: meddela var intresserade kan köpa eller beställa boken.

Eldsjälen – Karin Allardt Ekelund

Karin Allardt Ekelund (1895–1990) var en mångfacetterad person. Bl.a. instiftade hon Fredrika runeberg-priset (se sidan 4). **BENITA AHLNÄS** bok är baserad på samtal och brev, och fokuserar på Karin Allardt Ekelund som pedagog och författare.

Boken kan köpas i Akademiska Bokhandeln, Luckorna i Helsingfors och Borgå samt i Ida-boden i Borgå.

Utgivare: Tore och Herdis Modeens stiftelse. ISBN 978-952-67973-0-4. Mer information: benita.ahlnas@hotmail.com

Tonbarnen och Minna på höstäventyr

Instrumentfamiljen i Toningeby är ute på äventyr i den nya bokserien. I **KRISTIINA NUMELINS** böcker bekantar vi oss med Fiol Mamma, Tuba Pappa, Cello Mormor, Bas Morfar, Klarinett Farmor och Saxofon Farfar samt barnen Do, Re, Mi och Fa. Med hjälp av musiken kan barnen förflytta sig från en plats till en annan. I första boken för Tant Tamburins förtrollade skallra barnen på äventyr söderut. Hem igen från äventyret kommer barnen med hjälp av Farbror Trumpets solomusik.

Inbunden, hårda pärmar, färggrannt illustrerad, 48 sidor, 265 x 195 mm.

Svenska upplagan ISBN 978-952-67470-1-9, finska upplagan ISBN 978-952-67470-0-2.

Toningefamiljen och Lilla Valen på havsäventyr

Instrumentfamiljen är ute på nya äventyr. I den här boken åker familjen iväg på Trum Flickans bröllop ut till havs. På Onkel Valthorns Segeljakt förbereder man sig för bröllopsceremonin. Den Lilla Valen, som kommit bort från sin mamma blir utsatt för stormkrigarens ilska. Men instrumentfolket på Segeljakten kan med sin starka musik rädda den Lilla Valen.

Inbunden, hårda pärmar, färggrannt illustrerad, 56 sidor, 265 x 195 mm. Planerad utgivning november 2013.

Svenska upplagan ISBN 978-952-67470-3-3, finska upplagan ISBN 978-952-67470-2-6.

Böckerna kan köpas på www.toningeby.fi. Bokhandlar kan vända sig till Kirjavälitys Oy.

Kristiina Numelin, f. 1949 i Helsingfors, har tidigare jobbat inom reklambranschen och barndagvården. Hon har alltid önskat skapa en annan värld för barnen där musikinstrumenten får sin egen form. Hon skriver på modersmålet finska, men då familjen är tvåspråkig översätts de också till svenska. Bilderna har gjorts av Annemari Lehtonen i Björneborg.

Himlen har varit nära – Päivikki Ahonen: mitt liv som präst

Prosten Päivikki Ahonen hörde till de första kvinnorna i Finland som prästvigdes den 6 mars 1988. **BENITA AHLNÄS** bok handlar om hennes barndom och upväxt i Kemi, studietiden, och den trettioåriga yrkeskarriären i Johannes församling. I boken ingår även predikningar av Päivikki Ahonen.

Boken kan köpas i Akademiska bokhandeln och i luckorna i Helsingfors och Borgå. Utgivare: Tore och Herdis Modeens stiftelse. ISBN 978-952-67977-3-1. Närmare uppgifter: herdis.modeen@gmail.com

Erik Liljeström: Drömmen – vägen – målet

ERIK LILJESTRÖMS memoarer omspänner hans barndom och ungdomstid i Purmo, hans långa yrkeskarriär och många förtroendep uppdrag i det kommunala, samt aktiviteten och hans ekumeniska och kyrkliga engagemang efter pensioneringen.

Boken, som baserar sig på hans eget arkiv och skriftväxling, kan enklast beställas genom inbetalning av 25 e på FI86 4971 1020 0379 38 och uppgift om vart boken skall sändas. Då erhåller man den portofritt. Den kan också köpas i Groos bokhandel i Vasa, Toms shop i Vörå, Jakobstads bokhandel, Herlers bokhandel i Nykarleby och från När-Bok i Närpes samt från All-kristet Center i Vasa och Jakobstad.

Eget förlag, ISBN 978-952-93-2055-4

Till Amerika vi gå Arvet efter Ida Lillbroända, finländsk emigrant 1893

I "Till Amerika vi gå" berättar **ARLENE SUNDQUIST EMPIE** om hur hon lyckas spåra sina släktrötter i Kronoby och Nykarleby. Arbetet utvecklades till författarens personliga sökande för att hitta sina finska rötter och sitt kulturella arv, och gav henne en djup vördnad för landet Finland.

Livet på bondgården i Skagit Valley under de första decennierna av 1900-talet beskrivs livfullt. Gamla traditioner och värderingar förenas med nya insikter som formar en värdefull del av den nordiska emigrantberättelsen.

Arlene Sundquist Empie, FK från The Evergreen State College. *The Legacy of Ida Lillbroända*, som publicerades på engelska i USA år 2010, prisbelönades med guldmedalj vid Independent Publishers Group 2011.

Scriptum. ISBN: 978-952-7005-02-6. Cirkapris: 25,-

Bokhösten är här!

Ulla-Lena Lundberg
SIBIRIEN
Ett självporträtt med vingar

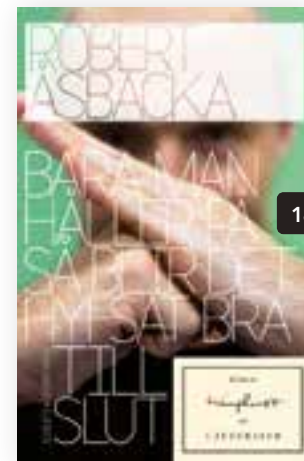
Efterlängtat nytryck
av Finlandiavinnaren!
»Lycklig den som inte
ännu läst Sibirienboken«
– Tidningen Åland

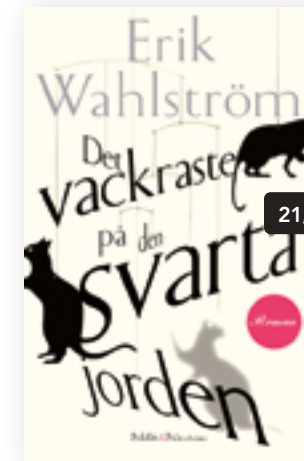
Annika Luther
LÄRARRUMMET

Fredrik Lång
FLICKORNA PÅ NAPPARI
En herrgårdsroman

Robert Åsbacka
**BARA MAN HÅLLER PÅ SÅ BLIR
DET HYFSAT BRA TILL SLUT**
En bok om kampkonst och litteratur

Erik Wahlström
**DET VACKRASTE PÅ DEN
SVARTA JORDEN**

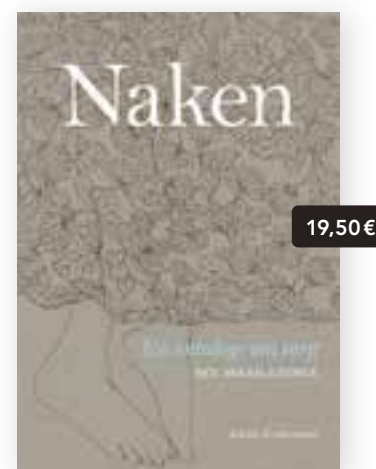
*Kom och fira
boken med oss på
Helsingfors bokmessa.
Vi finns i monter 7h59
och vårt digra program
på www.sets.fi*

Tuva Korsström
FRÅN LEXÅ TILL GLITTERSCENEN
Finlandssvenska tidsbilder, läsningar,
författarporträtt 1960–2013

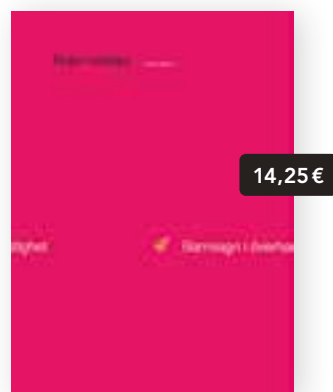
Bo Carpelan
MOT NATTEN

Mikaela Sonck
NAKEN
En antologi om sorg

Merete Mazzarella
ATT BERÄTTA SIG SJÄLV
Inspirationsbok för den som
vill skriva om sitt liv

Robin Valtiala
BARNVAGN I ÖVERHASTIGHET

Henrika Ringbom
ÖAR I ETT HAV SOM STRÖMMAR

Charlotta Buxton
DET FINNS INGA BRITTER
Spaningsfärder och möten

Anna-Lena Laurén
FRIHETENS PRIS ÄR OKÄNT
Om demokratiska revolutioner i
Georgien, Ukraina och Kirgizistan

Läsbiten:

Läsbiten är denna gång avsnittet "Att återuppväcka liv: historieforskningens mål" ur kapitlet Berätterskan, som ingår i Bo Lönnqvists biografi över Alma Söderhjelm (se sidan 42).

Bo Lönnqvist är fil.dr och professor emeritus. Han har publicerat ett trettiotal böcker och cirka 500 artiklar i folklivsforskning och kulturhistoria i vid bemärkelse. Hans senaste bok "Dödens ansikte" (Scriptum, Vasa) lyfter fram ett unikt material om ritualer och trosföreställningar kring döden i det förindustriella samhället. Han har varit gästprofessor i Norge och Tyskland och är hedersdoktor vid universitetet i Szeged, Ungern. I april fick han motta ett av Finska Vetenskaps-Societetens E.J. Nyströms pris.

SENTIDA HISTORIKER ha konstaterat att Alma Söderhjelm är en livfull skildrare, men att hon "ibland låtit ingivelse och inspiration gå före källorna". Detta betraktas som en brist. Kritiken har därigenom – med orätt – ifrågasatt hennes förmåga att läsa källorna. Hon har själv gått i svaromål.

I ett kåseri, som är en kritik av förvrängda tolkningar och rykten, med titeln "Kan ni läsa innan till?" diskuterar hon skillnaden mellan att å ena sidan bara lära sig orden och å andra sidan den intelligenta innanläsning som betyder att fördjupa sig i vad man läser, uttyda den skrivandes tanke och verkliga avsikt. "Liksom inom den historiska forskningen, så ligger innanläsningen till grund för livsforskningen", samfärdseln mellan människor. Innanläsningen är avgörande för hur referatet göres, i historisk vetenskap liksom i sällskapslivet. I vidsträckt mening omfattar denna läsning även den muntliga traditionen, de rykten som berättas. "Det finns ingenting så intressant som att identifiera rykten, att söka efter sanningen både i gamla dokument och bland sina samtida. Det senare är betydligt svårare än det förra." Hon fortsätter:

Äro vi underkastade fysiska lagar eller andliga strömningar – det är den ständiga tvistefrågan. Ingen tänker mycket på att vi äro underkastade historiens lagar. Genom världsalldet flyter och har alltid flutit en bred flod, som ibland brusar fram med yrande skum och ibland verkar så lugn att man skulle tro den vara ett stillastående vatten, och på vil-

ken vi färdas alla i våra små eller större, gemensamma eller ensamma simpla ekor eller lyx- och motorbåtar. Alla skola vi en gång bli historia, inte bara de som veckotidningarna utmärka som "bra karl" eller "vacker flicka var dag", utan även den minsta av oss, och kanske minst uppmärksammade, ty våra historiebildande väsensegenskaper äro så förborgade, att ingen kan därom spå i förväg. Det är ett lotteri, där ödets osynliga hand i huggskottets tecken fördelar nitar och vinster.

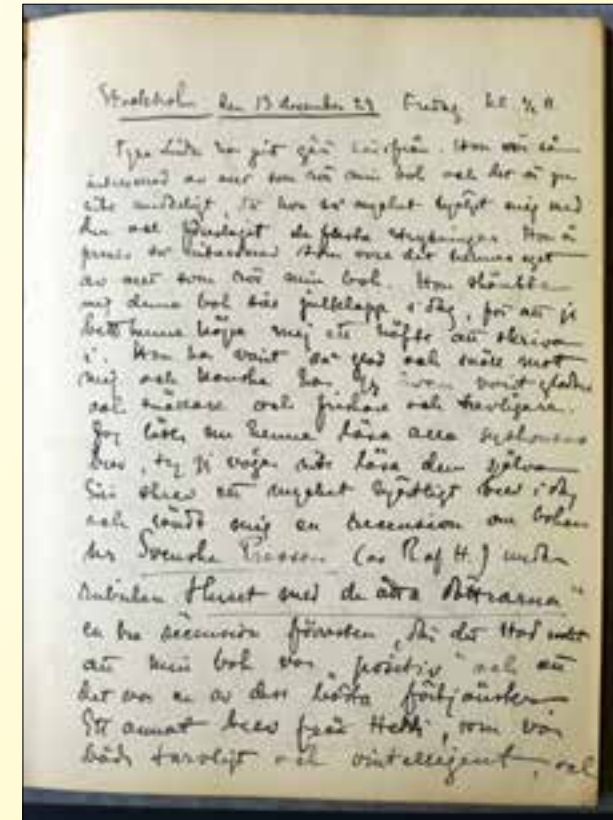
Denna vishet borde vara nog för litet mer god fostran "när det gäller tillämpandet av de lagar och krav, som fordras för att förbereda vårt historieblivande. Livet är så kort – en dröm, en syn, en episod..." (1939). "Vi glömma alltid att vi skola bli historia och att framtiden skall bedöma oss som exponenter för vår tids bildningsförhållanden och tankeliv." (1940).

En fackhistoriker kan kanske inte värja sig för intrycket att Söderhjelm bildspråk och medryckande stilistiska spänst ger också hennes vetenskapliga text drag av essä eller journalistiskt reportage. Men hur såg hon själv på sin förmåga att uppväcka och forma det förgångna och föra det in i nutiden?

Redan i inledningen till utgåvan av *M:me Rolands brev* 1905 tog Söderhjelm på sätt och vis ställning till sin livsuppgift. Det är ett digert urval från tiden 1780–1793 som hon översatt och presenterat med en inledande bakgrund till en ledande kvinnas roll under revolutionen, "en framstående politisk per-

Alma Söderhjelm's dagböcker 1917–1938, en sida ur dagboken 13.12.1929.

sonlighet och en frihetskämpe med sällsynt kraft och sällsynt eldande entusiasm”. Madame Roland är också en av de kvinnor Söderhjelm lyfter fram i sin stora revolutionshistoria. Hon hade planer på att skriva en biografi över denna kvinna, men vann inget gehör. Utgåvan inleds med följande tvivel:

Historieforskningens hägrande mål är att återuppväcka lif. Den sträfvär att med förstående pietet leta reda på det förgångna, draga fram det och göra det lefvande. Men för att kunna framställa det lif som lefvats och icke allenast de tomma konturerna däraf, för att kunna gifva personligheten och icke allenast en diktgestalt, måste man äga hela det material, ur hvilket sanningsbilderna danas. Huru ofta kan detta ske? Huru ofta kan man säga ens om den mest minutiösa, s.k. historiskt trogna skildring att den är återuppväckt lif? Och huru ofta kan man om en personlighet, som man biografiskt och psykologiskt skildrar, veta att det icke är en fantasigestalt, som man själf skapat?”

Som en biprodukt till det pågående arbetet om Sverige och den franska revolutionen utgav Söderhjelm 1916 och 1918 essäsamlingarna *Napoleons syskon* och *Revolutionärer och emigranter*. I förordet till den senare gör hon förbehållet att essäerna är av ”varierande vetenskapligt värde, så till vida att ett par av dem i huvudsak äro byggda på andrahandskällor, medan andra åter äro grundade på svårpåträffbart förstahandsmaterial”. Källorna var bl.a. tidningar, flygblad, memoarer, brev och samtida vittnesbörd, inte minst Axel von Fersens dagböcker. För materialets ojämnhet och för att göra boken njutbar även för den utomvetenskapliga världen, har hon givit de sex studierna essäns lättare form och ”berövat dem hela den tunga yttre lärdomsapparaten”. Hon garderar sig ytterligare mot fackmännens kritik genom att säga, att hon vågat göra detta, ”övertygad [...] om att det för de idkare av historisk forskning, till vilka jag även vill vända mig, trots den lättare formen ej skall erbjuda någon svårighet att värdera stoffets beskaffenhet samt den vetenskapliga metod jag velat följa”.

Den första essän, om symbolerna och ritualerna vid Voltaires begravning 1791, liksom studier av revolutionsemigranternas världsbild, utvecklar det mentalitetstema som hon analyserat redan i boken om Kulturförhållandena. Också personkarakteristikerna och stämningbilderna är stilistiskt

fascinerande, präglade av ett dramatiskt grepp – t.ex. förberedelserna för kungafamilijs flykt till Varennes – och de skulle komma att gå igen i de större arbetena kring revolutionen. Ett smakprov skall här ges, det gäller emigranthovet i Koblenz:

Liksom när i ett timglas sandkornen ett efter ett glida ned i sin nya kupa, tills den första är tom, så överflyttades sakta och säkert den gamla tidens Frankrike med alla dess typer och personligheter, dess levnadssätt och umgängesvanor från Versailles och Paris några tiotal mil österut, till andra sidan gränsen.

Men till detta nya och lockande resande, till en början präglad som nöjesresa och äventyr (inte uppfattat som ”emigration”), finner hon en parallell i sin samtids Frankrike, där man fortfarande trivdes så bra i eget land och egen krets, att det uppfattades som en originell lyx att uppsöka främmande folk och länder.

I boken om Napoleons sju syskon, som Hyltén-Cavallius hjälpte henne med då det gällde språk och stil, hade Alma goda förutsättningar att renodla personporträttet. ”Genom att i en följd presentera för oss Napoleons bröder och systrar har hon satt läsaren i tillfälle att studera de gemensamma och de individuella dragen hos dessa, och genom att framställa dem i deras förhållande såväl till varandra som till familjens överhuvud har hon knutit ett band som sammanhåller de enskilda i och för sig fristående essäerna”, skrev historieläraren Max von Bonsdorff i en positiv anmälan. Stilen, ”den litterära utformningen”, och uppbyggnaden av stoffet renodlades ytterligare genom åren. En helt ny version av boken utkom 1935 under titeln *Prinsar och prinsessor av Corsika*. Hon glömde dock inte att poängtera källornas varierande kvalitet, i ett fall några brev vilkas ”passager äro gripande just därför att vi veta att de äro oförvanskat äkta, mitt i allt det kaos av oäkthet och otillförlitlighet, som alltjämt vidlåder källorna till familjen Bonapartes historia”. Till historien i essäform återkom Söderhjelm ännu på 1940-talet i samlingen *Spel och verklighet*, där ”Napoleon i närbild” och ”Napoleons sista intåg i Paris” utgör finslipande karaktärporträtt. Men också förmågan att fånga stämningen i en geografisk och kulturell miljö exponeras i inledningen ”Den sjätte världsdelen – Paris”. Orden ”förtrollning” och ”ledmotiv” är här det bärande, även om Söderhjelm inte explicit framhäver dem som sina verktyg. Hennes sista essäsamling *Gus-*

ALMA SÖDERHJELM med pincenéen. Ca 1928. Ateljé Wilma Björling, Stockholm. – ÅAB.

taf III:s syskon 1945, har undertiteln ”Några spadtag i tidens lösa sand”. Här varieras plats-, person-, släkt-, politik- och kärleksmotiven applicerade på svenskt 1700-tal.

I essäsamlingen *Kärlek och politik* 1933, som till en del sammanfattar några tidigare teman, men som framförallt kan ses som en ”metodlära” inleder hon texten om Döbeln, ”krigaren med det sentimentala

MAURITZ STILLER, RAGNAR HYLÉN-CAVALLIUS och SIGRID CALAMNIUS-MALMBERG, bekanta till Alma från 1912. - ÅAB.

En sits på Operakällaren. Alma Söderhjelm i mitten. - ÅAB.

la hjärtat”, med ett memento som speglar erfarenheten av trettio års intensiv forskning:

Vad känna vi om våra hjältar? Vad veta vi om Sandels, Adlercreutz, om Gregori Tigerstedt? Äro de inte bara porträtt för oss, rester från ett fordom, döda bilder, som äro en gång för alla på vår vägg eller i vårt medvetande inslagna på sina respektive platser och i vilka vi inte kunna och aldrig ens försökt att inblåsa en levande ande.

I boken om Döbeln som kom ut 1937 finns ett förbehåll redan i förordet:

När jag företog mig att skriva denna biografi över Döbeln, var det min tanke, att på psykologisk väg och med beaktande av den moderna vetenskapens stränga fordringar, utan romantiskt känslotänkande, skildra honom som den mångsidiga person han var, och med det bestämda uppsåtet att förvandla honom från begrepp till människa.

Men till en viss grad resignerad tvingas Alma dock konstatera:

”När jag nu framlägger det samlade resultatet av min forskning, inser jag, att jag icke kunnat förändra den givna bilden därför att varje hans tanke och uppsåt, varje hans steg och handling, ha varit ägnade att fullständiga den hjältebild vi haft av honom.”

Vad hon däremot inte gav avkall på var ambitionen att skriva historia på ett elegant och levande sätt.

Den svenska litteraturen, inte minst historieforskningen, utdömde hon i kåserisamlingen *Fem droppar i aftongroggen* 1940. Det svenska samhället var ”ordnat” endast för herrar. Ett manssamhälle, ”andligen homosexuellt”, inte som medelhavsfolken där kvinnan var det centrala spörsmålet. Svenska romaner handlade alla om män, det starka och goda inkarnerades i manliga gestalter. Det ”karlaktiga” var förhärskande i svensk litteratur. De manliga konsterna, det tekniska, såsom möbelkonst och nya byggnadsstilar hade romanerna sinne för, men inte för de feminina, poesi och musik. Orsaken låg i avsaknad av psykologi: svensken saknade intresse för kvinnans värld. Mellan svensken och andra fanns det alltid ett avstånd.

Det är också betecknande för svenskarna, att fastän de äga så utmärkta historiker och

fastän historien ligger så väl till för deras intellektuella mentalitet, det nästan inte finns några biografiska arbeten, några karaktärsteckningar, några de intima relationernas historia, diplomatiens, hjärtats eller andens – för att inte tala om att det inte finns några som behandla kvinnor och deras relationer med män. Det lönar sig inte att skriva och att ge ut sådana: svenskarna skulle inte läsa dem. [...]

Alla böcker som behandlade kvinnor kategoriserades som ”struntlektyr”. ”Hela den svenska historieskrivningen är arkitektonisk och plastisk, är en utredning av händelseförlopp och icke av de inre sammanhangen”. Även där en biografi skrevs sysslade författaren mest med de yttre händelserna. Svensken ägde mer intellektualitet än intuition. Kvinnans värld existerade inte för den svenske mannen.

Denna lucka i svensk historieskrivning hade Alma Söderhjelm strävat efter och även lyckats fylla i rikt mått.

I en intervju 1934 i anledning av hennes på franska utgivna bok om Marie Antoinettes hemliga korrespondens med de moderata revolutionsledarna med Barnave i spetsen – ett av hennes mest kända verk, poängterar hon sin ”historieskrivning på annat sätt”. ”Jag har en dröm att kunna genomföra på svenska den franska metoden att skriva trevligt utan att förvanska sanningen, det vill säga den relativa sanning, som historien kan nå till, utan romantik, åtminstone ingen annan än den själva ämnet ger och som det liv man skildrar, rymmer”. I så måtto skulle den svenska versionen bli ett ”experiment”.

Hon går vidare:

Här i Norden har man en fördom mot att behandla vetenskapen ’på annat sätt’ för att tala kokboksspråk (vilket ju alltid anstår en kvinna!). Man är så protestantiskt inställd på att tråkigheten i alla former är värdefull, att man till och med, när det gäller vetenskapen, tror att ju flera tråkiga noter, som ingen läser, än mindre begriper, tynger ett verk och ju mindre man kan njuta av det, desto värdefullare är det.

Experimentet *Marie Antoinettes stora hemlighet* (1934), kan utan överdrift betraktas som Alma Söderhjelmens mest renodlade stilprov på historieskrivning som kulturform.

Svenskbygdens Kryss 3/2013

DAG-SLÄNDA	BOLLSPEL HVA TÄRVER VI LUNDIA	SKALLA	TRÄD	LÄTER MYNDIG	SPETS	EGYPTISKA TJUR BIL- MÄRKE	BMA 2013	ANFALL
ANNOR LUNDA			BRASA				KILO- TON	
RADIO- MÄTTIG KUNGLIG SISTAS GENJUR			KÖ					
DATA		STJUNGA Finland		VARLIG				
DÄR ÄR TÄLLING HUVUD- STAD	RYKTIG ANDEL I VINST		NOBEL	SAFT FÖRDEL				
SNATT		STAD I ENGLAND ÄTKA		PIGG	DELSTAT I INDIEN			UTS- JOKIBO
BLIX- NAT	KÄNYL DRYCK		SMIL RNSK DOSS			FLICK- NAMN	TON RUTE- NUM	
			FRISKE HAR EGEN SKÅL		ÄR FÄRDIG ÄSKA D- NING			
			FNISS			STÄRKING IFALL		
			BLEV GAMMAL				KÄR- LEKS- GUD	NORD- ÖST
			FOLK- SLAG					

Vinstbok för kryss 3/2013 är Alma Söderhjelm – Ett litteraturantropologiskt porträtt av Bo Lönnqvist (se sidan 42). Skicka in lösningarna före 20.11.2013 till Svenskbygden, PB 198, 00121 Helsingfors. Märk kuvertet "Kryss". Du kan också skanna eller fota din lösning och eposta den på redaktion@sfv.fi. Kom ihåg namn och adress.

Namn: _____
 Adress: _____

Svenskbygdens Sudoku (lösningarna nederst på sidan)

Enkel

3		6	9		2	
	4	2	8	5	9	3
		1	3			
	8	9		5	2	
	3	4		8	7	
			7	2		
	2	8	9	4	1	6
9		5	6			7

Expert

	4	8	3	6	
	9			4	
		8	9	1	7
		5	6		
	3	4	9	2	5
		3		8	
	7	6		9	3
1					2
6	1	5	7		

Krysslösning 2/2013

116 svar skickades in. Bland de rätta svaren drogs vinnaren: Merit Förars, Helsingfors. Vinstboken torde redan vara framme.

BMA 2013	A	L	M	K
STORA				
SIG				
EJDER				
A	JAN	BERG	A	P
JOSIP				
LAN	S	E	R	A
STYLAR	U	V	A	R
EVA	B	E	V	A
KE	S	A	L	E
ARS	R	E	N	K
INBITEN	A	P	E	L
NOSIG	U	R	R	I
MARKANT	K	L	I	A
ERASTLÖS	T	R	I	M
VANTA	A	R	O	N
PRIOR	E	R	I	C
LAND	U	S	A	A
VENDETTA	T	R	A	K

Sudokulösningar

Enkel

3	5	1	6	4	9	7	8	2
6	4	2	8	7	5	9	3	1
8	9	7	1	2	3	6	5	4
1	8	9	4	6	7	5	2	3
2	7	6	3	5	8	4	1	9
5	3	4	2	9	1	8	7	6
4	6	5	7	1	2	3	9	8
7	2	8	9	3	4	1	6	5
9	1	3	5	8	6	2	4	7

Expert

7	4	2	8	5	3	9	6	1
5	9	1	2	6	7	8	4	3
6	3	8	9	4	1	7	5	2
9	8	4	5	1	6	2	3	7
1	7	3	4	9	2	5	8	6
2	5	6	3	7	8	1	9	4
4	2	7	6	8	9	3	1	5
8	1	5	7	3	4	6	2	9
3	6	9	1	2	5	4	7	8

ARVID MÖRNE-tävlingen 2014

– skönlitterär tävling
för finlandssvensk ungdom

Svenska folkskolans vänner utlyser Arvid Mörne-tävlingen 2014. Syftet med tävlingen är att främja intresset för skönlitterärt författarskap. Denna gång gäller tävlingen dikter.

Tävlingen står öppen för personer som vid tävlingstidens utgång inte fyllt 30 år. Ett första pris om 5 000 euro, ett andra pris om 3 000 euro och ett tredje pris om 2 000 euro delas ut. SFV förbehåller sig den första publiceringsrätten till de prisbelönade tävlingsbidragen.

Instruktion för deltagande: Ämnesvalet är fritt, och varje deltagare skall sända in minst fem men högst tio dikter. En förutsättning för deltagande är att dikterna är skrivna på svenska, och att bidragsgivaren inte tidigare har publicerat sig i skönlitterär bokform på förlag. Man får inte heller delta i tävlingen om man tidigare erhållit ett penningpris i SFV:s litterära tävlingar. Manuskripten returneras inte, varför författarna för egen del bör ta en kopia av insända bidrag.

Pappersmanuskripten sänds till Svenska folkskolans vänner, PB 198, 00121 Helsingfors. Märk kuvertet "Arvid Mörne-tävlingen". Manuskripten skall vara försedda med pseudonym och födelseår. Bifoga ett slutet kuvert med pseudonym, namn, personbeteckning, adress, telefonnummer och e-postadress.

Du kan också välja att skicka in ditt bidrag per epost på tavlingar@sfv.fi. En betrodd person på SFV:s kansli separerar då din pseudonym från ditt riktiga namn, och förmedlar tävlingsbidraget anonymt till juryn.

Tävlingstiden utgår den 15 januari 2014 (poststämpel godkänns). Prisutdelning sker i maj 2014.

På SFV:s webbsida finns mer information om tävlingens syfte och hur den går till.

Närmare uppgifter om tävlingen ger också ledningens assistent Camilla Nordblad, tel. 045-1210 864, camilla.nordblad@sfv.fi.